लावण्यमयी

श्रीमत्पण्डितराजवंशावतंसश्रीमत्कान्ताचार्यविदुषां छात्रेण वासिष्ठेन
श्रीमत्सदाशिवबुधेन्द्रतनुजन्मना गीर्वाणवाणीपरिचरणबद्धादरेण
नैकविधगद्यपद्यप्रबन्धसंग्रथनसमासादितपृथुयशसा वङ्गीय-
विबुधमण्डलीसमर्पितविद्यावाचस्पतिविरुदेन वारा-
णसेयभारतधर्ममण्डलोपहृतविद्यालङ्कारमहो -
पदेशकोपाधिना सूनृतवादिनीसंस्कृत-
चन्द्रिकासम्पादकेन राशिवडे-
करोपाह्वेन श्रीमदप्पाशर्मणा
विरचिता

सा चेयं सम्पादिता
गणेश जोशी आचार्य
विष्णूराम द्विवेदी शास्त्री
इत्येताभ्याम्

मूल्यं] १९४७ [अष्टाणकाः

मुद्रक तथा प्रकाशक—
बी० के० शास्त्री,
ज्योतिष प्रकाश प्रेस, विश्वेश्वरगंज, बनारस ।

प्रास्ताविकम्

इह किल जगति विद्यमानानां प्रायेण निखिलानामपि भाषाणां प्रकृतिभूता श्रीमती संस्कृतैव भाषेति समस्वरमेवैतत्स्वीक्रियते सर्वैः। किन्तु भाषान्तरेष्विव नास्यां भूयांसि गद्यकाव्यानि सन्दृश्यन्ते। गरीयाँश्च प्राचां पद्यकाव्यप्रणयो न प्रावर्तयद्गद्यप्रणयने प्रायेणैतान्। संप्रति पुनर्गद्यकाव्यानां विशेषतश्च नव्ययैव शैल्या विरचितानां रसास्वाद एकान्तत एवोन्मुखानि भूयसामेव संस्कृतविदां हृदयानि।

तदवश्यं पूरणीयोऽयममीषां मनोरथ इति विचिन्तयद्भिरुपक्रान्तमिदानीं नव्यशैलीसमुद्भासितानां गद्यकाव्यानां प्रणयनं तत्तद्देशवासिभिर्विद्वद्भिः। प्रणीतानि च संसारचक्रयुगलाङ्गुलीयप्रभृतीनि हृदयहारीणि गद्यकाव्यानि।

नव्यशैलीसमुल्लसिताश्च यावन्तो नामेदानीं भारते वर्षे उपन्यासास्तेषु वङ्गीयेन श्रीमता बंकिमचन्द्रमहाशयेन संग्रथिता एव सर्वोत्तरा इत्यनेकेषां गद्यकाव्यमर्मविदामर्वाचीनरसिकानामभिप्रायः। अत एव च तेनैव संदृब्धमिदं लावण्यमय्यभिधानं गद्यकाव्यं संस्कृतभाषयाऽनूद्य प्रियपाठकमहोदयेभ्यः समुपहृतमस्माभिः।

अत्र च यद्यदनुचितमस्मद्देशीयाचाराणां यच्च विरुद्धमिव श्रीमतः सनातनस्य धर्मस्य तदेतदशेषमपि यथामति परिवर्तितमस्माभिः।

भवतु प्रयासोऽयमस्मदीयः प्रियपाठकमहोदयानां परितोषायेति शिवम्।

सम्पादकीयम्

सुगृहीतनामधेयानां राशिवडेकर अप्पाशास्त्रिणां नामधेयं सर्वेषामपि सरससरलगद्यपद्यप्रणयिनां रसनाग्रेषु नृत्यतीति विदितमेव विपश्चिदपश्चिमानाम्। यैश्च पञ्चदशवर्षपर्यन्तं संस्कृतचन्द्रिकां सूनृतवादिनीञ्च सम्पाद्य भृशमुपकृताः सर्वेऽपि सुरसरस्वतीसेवासमाराधकाः। ये च सम्प्रत्यपि अङ्गुलिपरिगणनीयाः सरससरलसंस्कृतलेखकाः सन्ति, तेऽपि मुक्तकण्ठं स्तुवन्त्येतान् सम्मानयन्ति पूजयन्ति कथयन्ति चाधीत्यैव संस्कृतचन्द्रिकामभ्यस्य च सूनृतवादिनीं सम्पादितं लेखनकौशलं किञ्चिदत एव विद्यागुरवस्तेऽस्माकमिति कृतज्ञतां प्रथयन्ति।

वङ्गीयानामुपन्यासानामनुवादः, प्राचीनकविचरितानि, "अरेबियन् नाइट्स्" इत्यस्यानुवादः, तदानीं सामाजिका धार्मिकाश्च विद्वद्गोष्ठीषु विवादास्पदीभूता विषयाः, सरसानि काव्यानि, कथा, आख्यायिका इत्यादि बहुविषयानधिकृत्य लिखितान् लेखान्, तत्र च विद्यमानां हृदयहारिणीं भाषासरणिं नितान्तं समुपयुक्तानां शब्दानां प्रयोगानालोक्यानायासेनैव भवति परिचयः सर्वेष्वपि विषयेष्वप्रतिहतायाः प्रतिभायाः श्रीमतामप्पाशास्त्रिणाम्।

तदेतेषां जीवनचरितं, सर्वेषां संस्कृतलेखानां शनैः शनैः प्रकाशनमवश्यमविगणय्य क्लेशान् तृणीकृत्य चापदोऽवश्यं कर्तव्यमिति निश्चितमस्माभिः। यैश्च महाभागैरस्मिन्कर्मणि प्रोत्साहितं द्रविणदानेन साहाय्यं समाचरितं तेषां सर्वेषां नामधेयान्यन्तिमे भागे प्रकाशनीयानीति निर्णीतमस्माभिः।

प्रकाशितपूर्वाऽप्यसौ लावण्यमयी सम्प्रति न सर्वजनसुलभेति विचार्य प्रकाश्यते। आशास्महे च वयं यदनया विदुषां मनोरञ्जनं छात्राणां गद्यलेखनप्रणालीपरिचयेनोपकारश्च सम्पद्येतेति शिवम्।

प्रथमः परिच्छेदः

कुत्र गता सरला ?

अस्ति किल वङ्गेषु हरिपुराभिधानः कश्चन क्षुद्रो ग्रामः। तत्र च श्रीमान् रमेशचन्द्रो नाम श्रीलः प्रतिवसति। आसीच्चास्य विशालतमो हृदयहारी संख्यातिगामिना परिजनेन समुद्भासमानः सौधः। अभूवँश्च भूयस्यो गोशालाश्च मन्दुराश्चैतस्य। आसँश्च कियन्त्यश्चिद्विपण्योऽप्यस्मिन्नायत्ताः। इत्थमखिलेनापि वैभवेन समुद्भासितं सदनं श्रीमतो रमेशचन्द्रमहाभागस्य केवलमपत्यशून्यतया शून्यमिव बभूव। अपरं हि भूषणं च वैभवं च गेहस्यापत्यं नामेति। न किल न प्रजाता सहधर्मिणी रमेशचन्द्रस्य किन्तु प्रजातायामेवास्यामपत्यं व्ययुज्यत प्राणैः।

द्विश्चैवं संवृत्ते समाचरितानि श्रीमता रमेशमहोदयेन सह सहधर्मिण्या व्रतानि नैकविधानि समासेवितानि पुण्यपुण्यानि तीर्थानि। जप्तानि जप्यानि। श्रुतानि च पावनतमानि पुराणानि। गृहिण्याप्यस्य नासत्यकल्पैर्भिषक्प्रवरैः प्रदत्तानि भेषजाण्यासेव्यन्त। एवं समाश्रितेष्वेतेष्वभ्युपायेषु नैकोपि फलोन्मुखत्वमापेदे।

अथैकस्यां निशीथिन्यां रमेशचन्द्रमहोदयः सह भार्ययाऽन्तःपुरे पयोधिफेनपाण्डरे शयनीये कृतपदः प्रस्वापसुखमनुबभूव। समयः किलायं प्रावृषः। अवसरेऽस्मिन्पयोदपटलप्रावृततया गगनस्य सर्वतः सूचीभेद्यं तमः प्रससार। वितेनुर्भुवनभीषणं स्तनितमम्भोदाः। अन्तरान्तरा च दुर्जनसम्पदमिवानुकुर्वाणा व्यद्योतत क्षणदृष्टनष्टालोकप्रसरा विद्युत्। सातत्येन च प्रावृतद्वृष्टिः। ववौ च सावेगं चण्डतमः पवनः। कालेऽस्मिन्निपुणमपि पिहितेषु भवनद्वारेषु व्याकुलीचकार स्तेन इवाविदितमेवान्तःप्रविष्टः शीतलशीतलः समीरो मध्येगृहं प्रसुप्तान्मानुषान् शैत्यातिशयेन।

अतएव नातिस्थूलेन कुसुमसुकुमारेण नीशारेण सर्वतः प्रावृत्य गात्रं प्रसुप्त इदानीं रमेशमहाभागः। प्रस्वपँश्च कमप्यतिमात्रं मनोरमं स्वप्नमद्राक्षीत्। तद्यथा—एतावता समयेन रमेशचन्द्रमहोदयस्य गृहिण्यपत्यमेकं प्रासूत। शिशुरयमतिमात्रं मनोहराकारः समभूत्। हैयङ्गवीनसुकुमारं चासीद्गात्रमेतस्य। अधरे चास्य विनैवनिमित्तमुन्मिषतो

विललास छविर्निदर्शनमनोहारिणो हसितस्य। कुमारमेनं कराभ्यामादायाङ्कशय्यामारोपयन् दिव्यमिव कमपि सुखातिशयं निरविशद्रमेशचन्द्रमहाभागः। किन्तु कुमारोऽयमसहमान इव करस्पर्शमदसीयं रोदितुं प्रावर्तिष्ट। नानाविधैश्च क्रीडनकैः प्रलोभ्यमानस्यापि रमेशमहोदयेन नांशतोऽपि व्यरंसीद्रुदितमेतस्य। आकर्णयन्नेव तु निरन्तरप्रवृत्तं रुदितमेतस्य भग्नप्रस्वापः प्राबोधि श्रीमान् रमेशचन्द्रमहाभागः। रुदितध्वनिः पुनर्नायं विरराम प्रत्युत स्वप्न इव जागरितेऽपि समारुरोहैव श्रवणपथम्। प्रबुद्धस्य करतलाभ्यां चात्मनो नयनद्वयं परिमृजतः सुदूरमपससार स्वप्न एतस्य रुदितध्वनिस्तु यथापूर्वमेव श्रवणसरणिमनुससार। ततश्च किंनामैतत्स्यादिति विचिन्तयन्नेव भीतभीत इवोत्थाय च सहधर्मिणीमाचक्रन्द रमेशचन्द्रमहाभागः प्रेयसि, प्रेयसि, समुत्थीयतां तावत्।

सहधर्मिणी किलास्य सरलादेवीति नाम समभूत्। उपरिनिर्दिष्टया रीत्या द्विस्त्रिः संबोधयताऽपि गृहिणीं नाधिगतं प्रतिवचो रमेशचन्द्रमहाभागेन। अवसरेऽस्मिन् गाढं प्रसुप्ततया गृहवर्तिनामशेषाणां शून्य इवस्तिमित इववाऽऽसीत्सर्वतः सौधो रमेशमहाभागस्य। गर्भागारवर्तिनश्च निर्वाणोन्मुखस्येव प्रदीपस्य प्रकाशो मन्दतरत्वमापेदे। किमधिकं समयेऽस्मिन्नैवासीद्गर्भागारे प्रदीपप्रकाशलेशोऽपि किन्तु गाढं तम एव समुपाचीयतेति चेदुच्येत नैतदतिशयोक्तिकोटिमाटीकेत। शिशुजनरुदितध्वनिश्रवणेन विस्मयस्तिमित इव रमेशो मुहुर्मुहुः सहधर्मिणीं शब्दायते स्म। न पुनरवाप्तवान्प्रतिवचनम्। मन्दत्वात्प्रदीपार्चिषो दुर्निरूपे गर्भागारे मुहुर्मुहुः करतलाभ्यां परपर्श शयनीयतलं सहधर्मिणीं प्रबोधयितुमीहमानो रमेशमहाभागः। किन्तु नाध्यगच्छत् सहधर्मिणीं नाम। यदा तु निपुणमपि गवेष्यमाणा भूयोभूयश्च प्रणयपेशलमाहूयमानापि नालम्भि सहधर्मिणी न चापि विरराम चिरायप्रवृत्तो रुदितरवो बालस्य तदा किल परां काष्ठामारूढो विस्मयस्य रमेशचन्द्रमहाभागः।

समाक्रान्तं तदात्व एव भीत्यापि हृदयमेतस्य। ततश्च सरभसमुत्थाय विकासयामास प्रभां प्रदीपस्य रमेशमहाभागः। एवञ्च दूरीभूते तमसि शतनीयतले दृष्टिं निक्षिपता भार्यायाः शय्यातले पराजयमानेव सौन्दर्यातिशयेन दिव्यकन्यका, प्रदीपयन्तीव शरीररोचिषा वासगृहं व्यलोकि कापि मासजाता कन्यकाऽनेन। विलोकमानस्य चैनां निस्तरलतारकस्य नांशतोऽपि पर्यतृप्यन्नयनयुगं रमेशमहाभागस्य।

अवसरेऽस्मिन् प्रस्यन्दितुमिवारभत हृदयतोऽस्य वात्सल्यम्। समुपसृत्य च साह्लादं बालिकामेनां तदात्वएवात्मनोऽङ्कमारोपयामास रमेशमहाभागः। अहो नु खलु भोः सैवैयं दारिका यां किल स्वप्ने प्रत्यक्षीकुर्वाणस्य परपर्श ब्रह्मानन्दं हृदयमेतस्य। रमेशमहोदयेनाङ्कमारोपिता च दारिकेयं प्रशान्तरुदितध्वनिः कान्तिविशेषशालिना नयनयुगलेन तमेनमश्रान्तं निरीक्षमाणा तस्थौ। समयेऽस्मिन् भूयोभूयः प्रेयसि, प्रेयसीति शब्दायमानो रमेशमहाभागः "क नु खल्वियमिदानीं गता स्या" दित्येवमालोचयन्नासीत्।

यत्सत्यं निष्फलः खल्वयं प्रेयसी प्रत्याव्हानविधिः श्रीमतो रमेशमहाभागस्य। तदा हि न किल मन्दिरेऽस्मिन्सन्निहिता सरला। तत्कथं नामैषा संभावयत्वेनं प्रतिवचनप्रदानेन। अनवगततद्वृत्तान्तस्तु रमेशः सप्रमोदोन्मेषमवलोकमानः कन्यकां क्रियासमभिहारेण सरलामाह्वयति स्म।

स ह्यमँस्त मन्दिर एव कुत्रापि प्रदेशे सरलया भवितव्यमिति। यदा तु भूयोभूयः समाहूयमानाऽपि न प्रत्यवदत्सरला तदा समुद्घाट्य गर्भगृहद्वारकपाटं चेटीं काञ्चिदाजुहाव श्रीमान् रमेशमहाभागः। सम्प्रवृत्ते चैवंविधे संरम्भे प्रलीनस्वापाः परिजनाः सरभसमुत्थाय गर्भागारमुपतस्थुः।, किन्तु सरला नाम नासीन्नयनगोचर एतेषाम्।

कन्यकायां पुनरस्यां संक्रान्तदृष्टयः सर्वेऽप्यमी सपद्येवागृह्यन्त हृदि विस्मयातिशयेन। किमेतदिति पृष्टस्तु प्रत्याह श्रीमान् रमेशमहाभागो यद्गाढं प्रसुप्तोऽहमवितर्कितप्रवृत्तेन बालिकाया अस्या रुदितध्वनिना प्राबोधिषि, ततश्च कुतोन्वियमिति जिज्ञासाकुलो विकिरामि ततइतो दृष्टि तावदेवोपागतवती चक्षुर्गोचरतां हृदयहारिणी दारिका सेयम्। एतावत्पुनर्नावगम्यते केन नामेयमत्रोपनीतेति।

प्रेक्षमाणेषु पुनस्तनयामिमां न कश्चिदपि प्राभवत्प्रतिवक्तुमनुयोगं श्रीमतो रमेशमहोदयस्य "केन नामेयमत्र दारिकाऽऽनीते"ति। सर्वेऽपि समपावृत्य द्वाराणि ततइतः सप्रयासमेव गवेषयामासुः। किन्तु न कापि प्रत्यक्षीचकार सरलां कोऽपि। न चाऽपि व्यज्ञायि केनेयं बालिकानीतेति। तदेतदालोचयतश्च सपदि गृहीतं साध्वसेन हृदयं श्रीमतो रमेशमहाभागस्य। प्रादुरासीच्च हृदि वेपथुरेतस्य। आरूढानेकतर्कश्च व्याकुलतामिवोपजगाम हृदयमेतस्य। आसीच्चास्य मनसि कुत्र वा गतवती श्रीमती सरला! किमियमात्मानमेव घातयेत्। न पुनरेतत्संभवति। एवं हि

कलेवरमपि तावदस्या नयनविषयत्वमापद्येत्, नपुनरापन्नम्। किञ्च निवासभूमिरेषा पातिव्रत्याः। तत्किन्वेतत्। केनचेयमिहोपहृता बाला। एतच्चान्यच्च विचिन्तयता भूयिष्ठमनुसंहितं रमेशमहाभागेन। नैव पुनः किञ्चिदपि विज्ञातम्। ततः परञ्च मासमेकमविश्रान्तमेव मार्गिता श्रीमती सरला। किन्तु प्रयासोऽयमेकान्तत एव निष्फलीभूतः। एवं भूते च व्यतिकरे परित्यक्तः स्वास्थेन श्रीमान् रमेशचन्द्रमहाभागः। सरलैकगतमानसश्च विसस्मार बालिकामेनाम्। स्थाने चैतत्। न हि प्रध्वनति जलधरस्तनितधीरध्वनौ पटहे श्रवणसरणिमारोहत्येकतन्त्रीनिनाद इति।

इति लावण्यमय्यां प्रथमः परिच्छेदः

द्वितीयः परिच्छेदः

नामकरणम्

अतिक्रान्तप्रायो मास एकः प्रथमपरिच्छेदनिर्दिष्टस्य वृत्तान्तस्य। अथैकदा सौधपुरवर्तिनि प्रच्छायशीतले प्रमदवने दुर्निवारचिन्तागृहीतेन चेतसा समुपविष्टे श्रीमति रमेशचन्द्रमहाभागे मूर्तीमतीमिव सौन्दर्याधिदेवतां बालिकां तामुपादाय तैस्तैर्विनोदनोपायैर्विनोदयन्ती काऽपि धात्रेयिका नातिदूरएव परिचक्राम। तस्याश्च करतलविहारिणीं कन्यकामिमामवेक्षमाणः प्रत्यभिज्ञातवान् रमेशमहाभागः सैवेयं बालिकेति। सरलाविप्रयोगसमाक्रान्ततया मनसः प्राथमिकादेव दिवसात्प्रभृति विस्मृतिपथमुपारूढा बालिकेयं स्मरणसरणिमारोहत्। तदनु चाहूय धात्रेयिकां निस्तरलतारकेण चक्षुषा दारिकायास्तस्या मुखमवेक्षाञ्चकार श्रीमान् रमेशमहाभागः। आदाय चैनामात्मनः करतले सवात्सल्यमस्याः शिरः समाजिघ्रत् चुचुम्ब च बालभावसुकुमारेऽस्याः कपोलतले। अपि नाम संवदत्यस्या आकृतिः सरलायाः शरीरेणेति जिज्ञासमानश्च सुचिरमेवैनां सुनिपुणमालोकयामास। किन्तु नासीन्नयनगोचरः सरलासादृश्यमेतस्याम्। आसीच्चास्य मनसि। कुतो वा समुपस्थितेयं दारिकेति कालमेतावन्तमनुसन्दधानेन न किल मया युक्तमन्वाष्टायि। अन्याय्यो हि एवंबिधेषु विषयेष्वनाश्रित्य युक्ततरमभ्युपायं तूष्णीभावसमालम्बः। तदवश्यमनुसन्दधातव्यं मया केयं कुतश्चेयमस्मदीयं सदनमनुप्राप्तेति।

किञ्चैवमनुतिष्ठतः कदाचिदनुकूलतया दैवस्यास्या एवोपगमवृत्तान्तानुसन्धाने सम्बन्धवशात्सरलाया अपि प्रवृत्तिर्विज्ञायेत ? इत्थञ्च विचिन्त्य कुमारिकायास्तस्या आगमप्रवृत्तिमनुसन्धातुमारेभे रमेशमहाभागः। स किल गर्भगृहे संवृत्तं व्यतिकरमशेषमपि संवादपत्रिकासु प्रकाशयामास। प्रतिश्रुतवाँश्चैतत्प्रवृत्तिनिवेदकेभ्य उपहारान्। ग्रामे ग्रामे च वृत्तमेतदाघोषयामास। प्रैरिरच्च दूताँस्तेषु तेषु प्रदेशेषु। किन्तु व्यतिगतेऽपि बहुतिथे समये नाध्यगच्छत् काञ्चिदप्यनुकूलां प्रवृत्तिं नाम। न चाप्यधिगतः कोऽपि बान्धवो दारिकाया एतस्याः। अतएव च परित्यज्यानुसन्धानव्यापारं तूष्णींबभूव श्रीमान् रमेशमहाभागः।

यदा तु नोपस्थितो भूयसापि समयेन दारिकायास्तस्याः कोऽपि बान्धवो नाम तदा किल रमेशमहोदय एवास्या अनुचिन्तयन् लावण्यातिशयं लावण्यमयीत्येव नाम चकार। अमँस्त चैनां तनयामेव स्वीयाम्। निरवर्तयच्च समहोत्सवं नामकरणमिवान्नप्राशनविधिमेतस्याः। प्रत्यहञ्च समधिकमेव जगामोपचयं तद्गतममुष्यप्रेम। निर्मर्यादमिव च प्रववृधे वात्सल्यमस्यैतस्यां येन किल न कश्चिदपि व्यज्ञासीत्कथञ्चिदपि नेयं रमेशचन्द्रमहोदयस्य तनयेति। स्तनन्धयावस्थायां वर्तमाना तु तपस्विनी लावण्यमयी रमेशचन्द्रमहोदयमेवात्मनः पितरं धात्रीमेव च मातरमाकलयामास। किं पुनरितोऽप्यपरमवगम्यतामनया। अनभिज्ञं हि सर्वथा शैशवं नामेति। गच्छता च कालेन शुक्लपक्षीयेव सुधांशुकला लावण्यमयी शनैः शनैः वृद्धिमापेदे। अवाप्ता चेयमष्टनववर्षदेशीयत्वम्। प्रवर्धमानञ्चास्या वपुरतिक्रम्यैव ववृधे लावण्यं येन किल दिव्येनैव ज्योतिषा समुद्भासितमिवाऽभवन्मन्दिरं रमेशमहाभागस्य।

इति लावण्यमय्यां द्वितीयः परिच्छेदः

तृतीयः परिच्छेदः

सौहार्दप्ररोपणम्

अथैकदा गगनतलचरमार्धवर्तिनि भगवति दिवसाधिनायके एकाकिन्येव श्रीमती लावण्यमयी स्वीयमन्दिरपक्षद्वारसन्निहिते निष्कुटप्रदेशे कुसुमान्यवचिनु कुसुमपतङ्गमाननुधाव कोमलकोमलानि वीरुधो

शाखाग्राण्यवनमयत्येवं शिशुभावसहजं क्रीडितुमारेभे। तथाविधां चैनां नातिदूरवर्तिनी काचन तापसी च षोडशवर्षदेशीयश्चापरः कोऽपि कुमार इति मानुषद्वितयमेतदवेक्षमाणमवतस्थे। अथ दारिकामेनां साङ्गुलिनिर्देशं प्रदर्श्य समादिदेश कुमारं तापसी वत्ससुधाकर "सम्भाव्यतां कुमारिकेयं सहक्रीडनेने"ति।

अनतिक्रान्तबालभावस्तु कुमारः सुधाकरो नेदमनाहूतोपस्थानं न्याय्यं विशेषतश्चासंस्तुतपूर्वायाः कुलकन्याया इत्याकलयन्न किञ्चिदप्यनुष्ठातुं प्रबभूव। किन्तु भूयो भूयः प्रवर्तयामासैनं तापसीत्यनन्यगतेः कथकथमप्युपसर्पणोन्मुखत्वमापेदे हृदयमेतस्य। कुमारिकाप्यसौ क्रीडावशात्तत इतः परिभ्रमन्ती दैववशादितोमुख्येव प्रातिष्ठत। कियन्तिचित्पुनः पदान्यतिक्रान्तवत्या एतस्या अवितर्कितमेव समासजदंशुकाञ्चलः कस्याञ्चित्कण्टकिनस्तरोः शाखायाम्।

ततश्च स्खलितगतिः प्रत्यावृत्य यथायथेयमञ्चलमुन्मोचयितुं प्रायतत तथा तथा सोऽयं समधिकमेवसमासजच्छाखायाम्। एवमनेकशः सभास्थितस्यापि वसनाञ्चलोन्मोचनप्रयासस्य वैफल्यमवलोकमानाया दारिकायाः प्रावर्तन्त बालानामन्तिमाभ्युपायभूतान्यनुबद्धधाराणि सुकुमारतरं कपोलतलं निष्प्रभयन्त्यश्रूणि।

ततश्च साहाय्यमिव स्पृहयन्ती यावद्विकिरतीतस्ततः सन्त्रस्तकुरङ्गमविलोचनविडम्बिनीं दीनदीनां दृष्टिं तावदेवायमेवोपसर्पणावसर इत्याकलयन्नुपससर्पैनां सुधाकरमहाभागः। तापसी पुनरनयो रोहिणीशशाङ्कयोरिव कुमारकुमारिकयोस्तथाविधेन समागमेन कमपि कमप्यानन्दमनुविन्दती महीरुहान्तरिता व्यापारमनयोरालोकयन्त्यासीत् लावण्यमयीमुपागतस्तु सुधाकरः सलीलमादाय करमेतस्याः सस्मितमभाषिष्ट—

सुधाकर—अये किमेतत्संवृत्तम्?

लावण्य—महाभाग क्रीडावशात्तत इतः परिभ्रमन्त्याः किल मे समासक्तोऽयमुत्तरीयाञ्चलोऽस्यां कण्टकिनस्तरोः शाखायाम्। तदपि नाम मोचयेदेनं महाभागः।

सुधाकर—धिक् भीरु, किमेतावतैवाश्रूणि मुच्यन्ते एष इदानीं मोचयामि ते वसनाञ्चलम्। त्वं पुनर्यथावस्थितमेव स्थिरपदमवतिष्ठस्व। मा किल समधिकमेव समासाङ्क्षीदेषः।

लावण्य—यथा ज्ञापयति महाभागः। न किल पदात्पदमपीतः प्रचलिष्यामि।

एतदाकर्ण्य सुधाकरः शनैःशनैर्वसनाञ्चलमस्या उन्मोचयितुमारेभे।

लावण्य—महाभाग, तथा किलावधीयतां यथा नासौ विदीर्येत। विदीर्णे ह्यस्मिंस्ताडयिष्यति मां धात्री देवी।

सुधाकर—भीरु कासौ धात्री नाम।

लावण्य—अपि नाम नेयं ते विदिता। सा किल मे धात्री देवी ययाऽस्मि आजन्मनः परिपोषिता संवर्धिता च।

सुधाकर—अये तत्किमु नास्ति ते जननी।

लावण्य—सेयमेव मदीया जननी, अपि नाम नास्ति ते धात्री देवी।

सुधाकरस्तु प्रश्नमेनमेतस्याः प्रत्युत्तरयितुमप्रभविष्णुः प्रत्याह भद्रे! एवमिदं नास्ति खलु मे धात्री देवीति।

लावण्य—(मनागिव पाटितमुत्तरीयाञ्चलमालोक्य) धिग् भद्रमुख, पाटितो मे वसनाञ्चलः। अनिपुणः खल्वसि।

सुधाकर—(सलज्जामिव) भद्रे कच्चित्ताडयति त्वां ते धात्री देवी।

लावण्य—नातिमात्रम्। अनुष्ठिते चापलातिशये स्तोकमिव ताडयति। अन्यदा पुनरात्मनः प्राणेभ्योपि मां लालयति।

अथावलोक्य साकल्येनोन्मोचितमंशुकाञ्चलं पुनरप्यसौ सुधाकरमभाषिष्ट।

लावण्य—अपि समुपागच्छेत्सह मया मन्दिरं नो महाभागः।

सुधाकर—भद्रे अनाहूतोपस्थिताय नूनं कोपिष्यन्ति मह्यं ते सदननिवासिनः। तत्स्वीयमेवेदानीं भवनं गन्तुकाम आपृच्छे श्रीमतीम्।

लावण्य—कुत्र ते भवनम्?

सुधाकर—इतो नातिदूरवर्तिनि कुसुमोद्याने।

लावण्य—कच्चिदस्माकमिवातिमात्रमेव रमणीयं सदनं भवदीयमपि।

सुधाकर—निष्कञ्चनाः खलु वयम्, कुतो नाम रमणीयं सदनमस्माकम्।

लावण्य—तत्किमिति नास्मदीयमेव मन्दिरमधिष्ठीयते महाभागेन।

सुधाकर—अपि नाम समनुमन्येरन्नस्मदीयां वसतिं भवत्सदनवर्तिनः पुरुषाः।

लावण्य—किमिति वा नानुमन्येरन्। एहि तावदहमेव पितृपादान्विज्ञापयिष्यामि।

इत्यभिधाय च जग्राह पल्लवमृदुना करेणास्य करं लावण्यमयी। सुधाकरस्तु प्रतारयितुमेनां प्रत्याह। एहि भद्रे कुसुमानि तेऽवचित्य दास्यामि।

लावण्य—सानन्दमलं तावत्कुसुमैः। कुसुमपतङ्गमं तु मह्यमेकं वितर।

समयेऽस्मिन्परिभ्रमन्ति स्म कुसुमात्कुसुमं नैकविधवर्णसमुल्लसिताः प्रसूनपतङ्गमाः। हृदयहारि खल्वेषां रामणीयकमासीत्। कुसुमान्यपि न किल न मनोज्ञानि किन्तु कुसुमेष्वनुपलभ्यमानं चैतन्यमेवैतान्सविशेषं भूषयामास। किञ्च प्रतिपदं किल सुलभानि कुसुमानि। कुसुमपतङ्गमाः पुनः सुतरामेव दुष्प्रापाः। विशेषतश्च लावण्यमयीसदृशानां कुमारिकाणाम्। अत एव च स्पृहयति स्म तेभ्यो लावण्यमयी निसर्गएव ह्यसौ प्राणिनां यदेते सुदूरमपहाय सुप्रापं वस्तु दुष्प्रापेष्वेव प्रायेण बध्नन्त्यनुरागमिति।

अथ समादातुकामः समन्वधावत्कुसुमपतङ्गमान्सुधाकरः। किन्तु नैकोपि पतङ्गमः समाससाद करतलमेतस्य। आशा हि नाम प्रायेण नाविलम्बितमेवाभीष्टं फलति। तद्यथा यथाऽनुधावति स्म सुधाकरस्तथा तथा प्रसूनपतङ्गमा अप्यपहायाधिष्ठितपूर्वां लतिकां लतान्तरमनुव्रजन्ति स्म। समयेऽस्मिन् लावण्यमय्यपि सुधाकरमनुव्रजन्त्यासीत्। स प्रयासमनुधावन्नपि सुधाकरो नैकमपि पतङ्गमं ग्रहीतु प्रबभूव। एवञ्च निष्फलीभवन्तमालोक्य प्रयत्नमेतस्य विजहास लावण्यमयी। ततश्च व्रीडित इव सुधाकरः पुनरपि द्विगुणितोत्साहः पतङ्गमाननुदधाव। नैव पुनः प्रबभूव ग्रहीतुं पतङ्गममेकमपि। इत्थञ्च पुनः पुनः प्रयतमानस्य व्यत्यगात्होरामात्रः समय एतस्य।

लावण्यमयी त्वेनमनुधावन्ती सप्रमोदं प्राह विलोक्यतां तावन्मयैव गृहीतोऽयं पतङ्गमो न तु महाभागेनेति। अथास्याः कौतुकरसग्रथितेनेव वचसा समुपजातव्रीडस्येव परावर्त्य वदनमवेक्षमाणस्यासीन्नयनगोचरः सुधाकरस्य नवकिसलयसहोदराभ्यामिवाङ्गुलिभ्यां तथा गृहीतः प्रत्यग्रकुसुमसच्छविः प्रसूनपतङ्गः। अवेक्ष्य चैतत्प्रत्याह सविस्मयमेतत्।

सुधाकर—कथं नाम गृहीतोऽयं श्रीमत्या।

लावण्य—किमुच्यते कथमिति। एष किल स्वयमेव समध्यतिष्ठन्मे गात्रम् (सानन्दोत्साहम्)।

भद्रमुख अवश्यमचिरादेव भविष्यत्यथो ममोद्वाहः।

सुधाकर—कथमिवैतत्प्रतीतं श्रीमत्या। कच्चिद्गात्रलतामधिष्ठिते कुसुमपतङ्गमे परिणयो भवति।

लावण्य—अथ किम्? एवं किल ब्रवीति मे धात्री देवी मन्ये नैतद्भवतो विदितमिति।

इत्थमालपन्त्येव लावण्यमयी यावद्गृहीतप्रसूनपतगैव पलायितुमारभते तावदेव करे गृहीत्वैनां प्राह स्म सुधाकरमहाभागः ।

सुधाकर—भद्रे नाद्यापि निवेदितं श्रीमत्याऽऽत्मीयं नाम ।

लावण्य—अपि नाम नैतद्विदितं महाभागस्य ! नामग्राहमेव ननु मामाह्वयन्ति जनाः निखिलाः ।

सुधाकर—स्यादेतन्मया पुनर्न कस्यापि वदनतः समाकर्णितं ते नाम ।

लावण्य—कथमेतत् ?

सुधाकर—ह्य एव नन्वत्रानुप्राप्ताः स्मः ।

लावण्य—तदाकर्णयतु महाभागः । मम किल नाम लावण्यमयीति श्रीमतः पुनः ।

सुधाकर—मम तु सुधाकर इति ।

लावण्य—किमात्थ सुधाकर इति, अहो मधुरिमा नामाक्षराणाम् ।

सुधाकर—कच्चित्स्यात्पुनस्ते समागमः ।

लावण्य—अहमपि नन्वेतदेव प्रष्टुमभिलषन्त्यासम् । श्रीमता किलास्यां वेलायामत्रोपस्थातव्यम् । अहं किल कुसुममालिकां संग्रथ्य कण्ठे त आमोचयिष्यामि ।

सुधाकर—भवतु ।

लावण्य—तन्मुच्यतां तावन्मे पाणिर्यावदापृच्छ्य धात्रीदेवीं प्रत्यागमिष्यामि ।

इत्येवमभिधाय च स्वभावसरलान्तरङ्गा समुदञ्चितस्मिता बालिका लावण्यमयी मन्दं मन्दं ततो निश्चक्राम । प्रत्याजगाम चानतिक्रान्तबालभावः सुधाकरः सकाशं तापस्याः प्रत्यागतञ्चैनं सकौतुकञ्च सप्रसादञ्च सपरितोषञ्च सवात्सल्यञ्च परिष्वज्य मूर्ध्नि चोपाघ्राय तापसी सह तेन नातिदूरवर्तिनीं वृक्षवाटिकां प्रविवेश ।

॥ इति लावण्यमय्यां तृतीयः परिच्छेदः ॥

चतुर्थः परिच्छेदः

सरलायाः समागमः

अतिक्रान्तानि कियन्तिचिद्वर्षाण्यदर्शनं गतायाः सरलायाः । एषा किल बहिश्चराः प्राणाः श्रीमतो रमेशभागस्येति विसोढवताऽपि दुरुत्तरं

विप्रयोगव्यसनं स्वप्नेऽपि न व्यापारितं मनः पुनः परिणय एतेन। अव्यभिचारि हि भवति महात्मनां प्रेम। विज्ञापितः किलायं पुनः परिणयविषयेऽनेकधाऽनेकैः। किन्तु न व्यचालयदवधारणां स्वीयाम्। अतिगतानि किल प्रायेण द्वादशवत्सराणि दर्शनपथातीतायाः सरलायाः। एतानि पुनरेनां विचिन्तयतैव कथं कथमप्यतिवाहितानि श्रीमता रमेश-महाभागेन।

एवं क्षणमेकमपि सरलामविस्मरतः श्रीमतो रमेशस्यान्तरं न जानीमः कुतो वा लावण्यमयीसुधाकरसमागमदिन ऐकान्तिकमदृष्टपूर्वमेवास्वास्थ्यमापेद इति। न किल निदानमस्य स्वयमप्यज्ञायि श्रीमता रमेशेन। विहरति स्म किल प्रत्यहमेव हृदयेऽस्य श्रीमती सरला। तथापि नन्वसौ दिवसेऽस्मिन्ननालोकितपूर्वमन्यादृशमेव स्वरूपमापन्नाप्रादुरभून्मनस्येतस्य। तदेकतानतां चोपगतवतः समुल्लासेवास्य चक्षुःपथे शरीरिण्या इव सौन्दर्याधिदेवतायाः सरलायाः मूर्तिः। तत एव चाधिकाधिकामेव वैयाकुलीमापद्यमानमन्तरङ्गमात्मनो विनोदयितुकामो विनिर्गत्य मन्दिरात्सायंतनसमीरसेवनादिभिरत्यवाहयत्समयं कमपि रमेशमहाभागः। अस्तमिते च भगवति दिवाकरे प्रतिनिवृत्तः कथं कथमपि निर्वर्त्य तत्कालनिर्वर्तनीयानि कर्माणि शयनमन्दिरमनुप्रविष्टः सिषेवे क्षीराब्धिफेनपटलपाण्डुरां हंसतूलमयीं शय्याम्। नातिचिरादेव चाग्राहि निद्रया सोऽयम्।

यथा किल प्राग्द्वादशेभ्यो वत्सरेभ्यः प्रगाढं प्रसुप्तः समाकर्ण्य शिशुरुदितं प्राबुध्यत रमेशमहोदय एवमस्मिन्दिवसे विस्मयस्तिमितेनेव मनसाऽवितर्कितमेवायं प्राबुध्यत। अनवगच्छन्निव च किञ्चिदपि समाचक्रन्द प्रेयसि, प्रेयसीति क्रियासमभिहारेण। शुश्राव च परिचितपूर्वमिव हृदयग्राहि विडम्बितसुधारसमत्रप्रतिवचनं "किमाज्ञापयत्यार्यपुत्र" इति।

समाकर्णयन्नेव प्रत्युक्तिमिमां सावेगमेवोदतिष्ठत्शयनीयतलाद्रमेशमहाभागः। नासीदिदानीं प्रदीपः शयनीयमन्दिर एतस्य। अपावृतान्येव त्वभूवन्वातायनकपाटानि। परिप्लावयामासेव चेदानीं पीयूषरसपूरेण धरातलमशेषं ज्योत्स्ना। अत एव च नासीदभ्यन्तरेऽस्य शयनागारस्य प्रगाढस्तमःप्रसरः। आसीच्च मन्दतमोऽप्ययमालोकः स्थूलस्थूलानामभ्यन्तरवर्तिनामर्थानामालोकने पर्याप्तः। अत एव च शयनतलेऽपि निषीदता प्रत्यक्षीकृतमिदानीं रमेशमहाभागेन यन्मूर्तिमतीव सुकुमारता मनोहराकृतिर्युवतिः कापि मन्दमन्दमुपसर्पति द्वारोपान्तमिति। तस्याश्च तच्छरीरसौभाग्यं स च सुकुमारमधुरश्चरणविन्यासस्ते च मुहुर्मुहुः परावर्त्य

वदनाम्बुजमन्तरान्तरा क्रियमाणाः कटाक्षविक्षेपाः समुत्कीर्णा इवाभव-न्नन्तरङ्गपटले श्रीमतो रमेशमहाभागस्य । तथा च निभृतमिव गृहीतहृद-योऽयमुत्थाय शयनीयतलात्सरभसमेनामनुगन्तुमारेभे ।

यावत्पुनर्विन्यस्यत्यसौ पदानि द्वित्राणि तावदेव तिरोदधे मृगेक्षणा-सेयम् । ततश्च समुद्घाटितद्वारः किल रमेशमहाभागः सुनिपुणमेव व्यकि-रत्तत इतो दृष्टिम् । नैव पुनरासीदसौ नयनगोचर एतस्य । मन्यामहे सेयमाकाश एव लीनेति ।

तदिदमवलोकमानश्च सपदि साध्वसेन समाक्रान्तहृदयो रमेश-महोदयः परिजनानाचुक्रोश । समाकर्ण्य च तदेतदाकस्मिकमाक्रन्दितं सावेगमेव प्रबुध्यमानानां महीयानेवाभवत्संरम्भ एतेषाम् । अकाण्डा-क्रन्दभीताश्च संरब्धा इव प्रचक्रन्दुः प्रकृतिभीरवो नार्यः । परिजनोऽपि च समुपसृत्य श्रीमन्तं रमेशमहाभागमाक्रन्दितनिदानमप्राक्षीत् । सपुन-र्जाग्रतैवानुभूतमननुभूतपूर्वं स्वप्नमिव सीमन्तिन्यास्तस्याः साक्षात्कारञ्च तञ्च श्रवणसुभगं प्रतिभाषितरवं विचिन्तयन्ननन्यगतमानसः प्रथमतो न किञ्चिदपि प्रत्याह ।

भूयोभूयस्तु साग्रहमेवाभ्यर्थ्यमानः संवृत्याकारं प्रतिजगाद शङ्के प्रविष्टः सदनमास्माकीनं स्तेनः । तदन्विष्यतां तावदयं निपुणमेवेति । निशम्य च सदने प्रवेशं स्तेनस्य साध्वसव्याकुलेन मनसा प्रज्वाल्य प्रदीपिकाः समादाय च करे कुलिशकर्कशान्दण्डान् सुष्ठुतममन्वेषयामा-सुरशेषेऽपि मन्दिरे परिचारकाः । किन्तु कुतो नामाधिगम्यतां तस्करोऽमीभिः । न किल शक्यत उपलब्धुं महीयसाऽपि प्रयत्नेन किमप्यसदेवेति । व्यतिकरेण चामुना जाग्रतामेव निखिलानां व्यत्यगा-दशेषा रजनी । रमेशमहोदयस्य पुनः सुदूरापेतैव प्रस्वापकथा । नयन-युगलं निमीलत एव ह्येतस्य पुरतः प्रादुर्भूय विहरति स्म संदृष्टपूर्वाऽसौ रमणी । यावत्पुनरसौ गृहीतुमेनां कामयमानश्चक्षुरुन्मीलयति तावदेवासौ तिरोधत्ते । तत एव च नान्वभवदिदानीं लेशतोऽपि स्वास्थ्यं मनो रमेशस्य ।

इति लावण्यमय्यां चतुर्थः परिच्छेदः ।

पञ्चमः परिच्छेदः

योगिनी

अथापरेद्युः कस्मिंश्चन कुटीरे किमप्यबलाद्वयं परस्परं संलपत्समभूत्। तत्रैका परिचितपूर्वैव नस्तापसी। द्वितीया च योगिनी कापि—तत्राह योगिनी हुं ततस्ततः।

तापसी—किं ततस्ततः—अभ्यन्तरप्रविष्टायामेव मयि प्रबुद्ध आर्यपुत्र इति नोचितमवसरे तस्मिंस्तत्रावस्थानमित्याकलयन्ती निरक्रामम्। स किल मां सरभसमुपेत्य ग्रहीतुमभ्यलष्यत्। किन्तु सूचीभेद्ये तमसि तत्रैव क्वचन निलीनाऽहमिति विफलमनोरथः सम्भ्रान्तश्च परिजनान्प्रबोधयामास।

योगिनी—हला नैतदनुरूपमनुष्ठितं श्रीमत्या यदसि तदानीमपक्रान्ता। उचितं हि समये तस्मिन्नुपगत्य संभावयितुमेनं श्रीमत्याः।

तापसी—सखि न जाने कुत इति समाक्रान्तं साध्वसेन वेपमानमिवासीत्तदानीं मे हृदयम्। तत एव च न प्राभूवमुपसर्पितुमेनम्।

योगिनी—कियन्तं वाऽतिवाहयिष्यसि समयमेवं तूष्णीकैव।

तापसी—यदवधीति लिखितं ललाटे भगवता विधिना को हि खलु प्रभवति प्रमार्ष्टुं लिखितमेतस्य।

योगिनी—भवतु अतिवाह्यतां नामैवं कियाँश्चित्समयः। अवश्यं पुनरसौ साक्षात्करणीयः श्रीमत्या।

तापसी—धिङ्मुग्धे, कथं वैनमसाक्षात्कृत्यैवास्थास्ये। अवश्यं किल योजनीयः फलेन मनोरथ इत्यत एव हि साहसमेतदालम्बितम्।

योगिनी—कच्चित्प्रत्यभ्यज्ञासीत्त्वां वत्सा लावण्यमयी।

तापसी—कथं वाऽसौ तपस्विनी प्रत्यभिजानातु।

योगिनी—भद्रे समेधमान इव संलक्ष्यते लावण्यमयीसुधाकरयोः प्रणयः। उद्यानभूमौ पुनर्विहरन्तावेतौ समालोकमानायाः संभावयति मे चित्तमिति हि नाम रमणीयमेतद्विनिर्मितं मिथुनं विधात्रेति।

तापसी—अशेषमप्येतत्परात्मनोऽनुग्रहेण।

योगिनी—(अर्ध एव वचनमाक्षिप्य) आस्तामेतत्। किन्तु सखि कथं नाऽस्मै स्तोकमप्यनिवेद्यैवास्यपक्रान्ता। प्रदायापि हि मे सुधाकरं वत्सरद्वयं न्यवात्सीः सदने। तत्कथं नु केनापि प्रसङ्गेन कस्मिन्नपि समये नैवास्मि किञ्चिदप्युक्तवती।

तापसी—समादाय सुधाकरमपेतायां त्वयि मोहमेवोपागच्छम्। अवाप्तसंज्ञा च परस्तादवेदिषं मृतजात एवेति नीतः शिशुः साविकयेति। "अहमेव कुमारं नेष्यामी"ति भवदीयं पुनर्वचनं संस्मरन्त्याःसमदभून्मे मनस्याश्वासः। सदनवर्तिनस्तु निखिला अपि व्यपेतासोरेव कुमारस्य प्रसूतिमाचख्युः। न चापि ततः प्रभृति श्रीमती नयनगोचरत्वमापन्ना। अत एव च समुन्मूलितमिवात्मानो मनोरथद्रुममाकलयन्ती नैव समय-बन्धमावयोः कस्यापि सकाशे प्रकाशयितुं प्राभूवम्।

योगिनी—सखि मा तावद्विस्मार्षीः प्रतिज्ञामात्मीयाम्।

तापसी—हला कच्चिदात्मानमपि विस्मरिष्यामि। यया किल सम्पूरितः सुदुर्लभोऽपि मनोरथः कथं नामास्यै प्रतिश्रुतस्य विस्मरणं युज्येत। भवतु। भद्रे समुत्कण्ठते मे चेतः प्रवृत्तिं चामूलान्तमवबोद्धुम्। तदपि नाम स्यां भाजनमनुग्रहस्यास्य।

योगिनी—समुपनते समुचितेऽवसरे समग्रमप्ये तच्छ्रोष्यसि।

तापसी—कुतः पुनर्नेदानीमेव।

योगिनी—मा तावत्—नाद्याप्युपस्थितोऽसौ समयः।

तापसी—यद्येवं ममापि नास्ति निर्बन्धः।

योगिनी—अवश्यं तावत्सम्भाव्यतामुपसर्पणेन दयितः श्रीमत्या।

तापसी—ममाप्ययमभिलाषः। किन्तु न जाने कुतो वा वेपते मे हृदयम्। मन्ये दिनान्येतावन्ति।

योगिनी—अलमाशङ्कया। न किल निदाघोपहतश्चिरेणाधिगतं चन्दन-रसं प्रतिक्षिपति। न चाप्येतद्विवेकिषु सम्भवति। तदयमाकर्ण्य ते प्रवृत्ति-मामूलान्तां प्रशंशेदेव केवलं तवाचरितम्। न पुनरितरत्कुर्यात्।

तापसी—यद्येव (मद्यैव) तर्हि एनमुपसर्पिष्यामि।

योगिनी—(सपरिहासम्) निपुणं तावदवधीयताम्। मा खलु पूर्वमिवाद्यापि प्रभीतैवाऽपक्रमिष्यसि।

तापसी—अलं परिहासेन। न खलु प्रत्यहमित्थमेव सम्पद्येत।

एवं संलपन्त्योः पुनरनयोर्योगिनी समापृच्छ्य तापसीं काननोन्मुखी प्रातिष्ठत। तापसी तु गृहीतान्तरेव कयाचिद्गरीयस्या चिन्तया तत्रैव समुपाविक्षत्।

इति लावण्यमय्यां पञ्चमः परिच्छेदः।

षष्ठः परिच्छेदः

योगीन्द्रः

अथापृच्छ्य तापसीं विनिर्गता किल योगिनी महीयांसं प्रदेशमतिक्रम्य निरन्तरप्ररूढानेकतरुनीरन्ध्रितं नानाविधसत्वसंकुलं विजनप्रायं किमप्यरण्यं प्राविक्षत् । गगनमध्यमारूढः किलेदानीं भगवान् सविता प्रखरतरैः किरणैरनलमिव प्रकिरन्प्रातापयद्भुवनम् । प्रचण्डतमतापविह्वला इदानीं पतत्रिणः प्रविश्य कोटराणि शीतलशीतलानि च किसलयान्याश्रित्य प्रच्छादितगात्रा अवतस्थिरे । आरण्यकपशुकदम्बकान्यपि विहाय वनपरिभ्रमणं प्रविक्लवा अधिष्ठाय प्रच्छायशीतलानि तरुमूलानि रोमन्थमावर्तयामासुः । नेदानीं काननेऽस्मिन्मानुषो नाम कोऽपि दृष्टिपथमापेदे । केवलं तु प्रगल्भाकृतिस्त्रिंशद्वर्षदेशीये वयसि वर्तमाना सौन्दर्याधिदेवतेव विग्रहिणी योगिन्येवेयमेकाकिनी पन्थानमतिलङ्घयन्त्यासीत् । सावेगञ्च प्रयान्ती सेयं समयेन कियतापि समुल्लङ्घ्य कियन्तमप्यध्वानमटव्या एतस्या मध्यप्रदेशमुपागच्छत् ।

तत्र च समुन्नमय्येव शीर्षमवलोकमानः काननश्रियमभ्रंलिहशाखाशतसमाकुलः कोऽपि पादपः समभूत् । एतस्य छायायां मध्याह्नभानुकरतापतप्ताः प्रक्लान्ततया प्रसार्य ग्रीवां निषण्णाः कतिपया गावश्च महिष्यश्च । पत्रच्छायासु लीनानाञ्च प्रावर्तत श्रवणसुभगं कूजितं विहङ्गमानाम् । नातिदूरे चास्य तरुमूलस्य प्रसारितालोलजिह्वो विनिश्वसन् विस्रब्धमिव प्रसुप्तः कोऽपि कुक्कुरः समभूत् । सर्वतः किल प्रदेशेऽस्मिन् विललास प्रकामं शान्तिः । उपस्थितायां पुनरत्र योगिन्यां विलयोन्मुखी वासौ समभूत् । प्रादुरासीच्च संभ्रमः सर्वत्र । अवेक्षमाणाश्च योगिनीमालस्यजडेन चक्षुषा सपदि समुदतिष्ठन्समाधूतगात्र्यो गावः । साध्वसेनेव च समाक्रान्ताः पर्यत्यजन्मधुरमधुराणि कूजितानि पक्षिणां निवहः । सरभसञ्च पार्श्वपरिवर्तनेनोत्थाय विलोलयन् रसनां समुपससर्प श्वा पादमूलं योगिन्याः । नूनमतिमात्रमिदानीं हृदयहारिणी काननश्रीः समभूत् । योगिनी पुनरसावननुगृह्यैव दृक्विक्षेपेनैनां तरुशिखरव्यापारितलोचना योगीन्द्र योगीन्द्रेति तारतरमाचक्रन्द ।

समाकर्ण्य चैतदस्या आक्रन्दितं तदात्व एव निबिडतमतरुशाखान्तरालविनिर्गतः समवारुरोह भुवस्तले कोऽपि वामनः पुरुषः ।

एष किल शिरस्यायतायतैरपि स्नेहसम्पर्कशून्यतया सर्वाङ्गीणमिव रौक्ष्यमावहद्भिः पर्याकुलप्रायैर्मूर्धजैः प्रव्याप्तश्चुबुकमूलप्रसृतेन चानाभिप्रलम्बमानेन नातिकृष्णेन कूर्चिकाकलापेन समुल्लसितः कपोलतलव्यापिना च कूर्चिकाकलापस्पर्शिना श्मश्रुजालेन नितान्तमेव दुरुन्नेयमुखकुहरो विभीषणवदनः शोणविलोचनो निर्मांसप्रायगात्रयष्टिः करकलितनातिपीनायतवेणुदण्डः प्रशान्तभीषणाकरः समभूत्। योगिनीपुनरवेक्ष्यैनमप्रभीतैवोपसृत्य कृतप्रणामा सप्रणयञ्च सस्मितञ्च सपरिहासमिव च वक्तुमारेभे।

योगिनी—साधु योगीन्द्र साधु पर्यङ्कमप्यधिशयिता नाधिगच्छन्ति प्रस्वापमवस्थायामीदृश्यामितरे। श्रीमान्पुनरस्य तरोः शाखास्वेव प्रगाढं संवेशसुखमनुभवति।

योगीन्द्र—सुन्दरि, एवमिदमनभिज्ञाः किल पारमार्थिकस्य सुखस्यैते, वयं पुनः सर्वथा सुखिनः अत एव च बलादिव गृह्णाति नो निद्रा।

योगिनी—कुतो नाम वार्तापि सौख्यस्य, एतत्पुनर्विभाव्यत एव केवलं समाहितेन मनसा भवता। यदा पुनः समनुभूयमानेयं भवता दुःसहतरा विपत्प्रादुष्करोति मे मनस्यात्मानं तदा किल वज्रोपहतमिव भवति मे चेतः, भवतु का गतिः सर्वथा विश्वम्भरः शरणम्।

योगीन्द्रः—प्रेयसि कुतो नामेदानीं मे व्यसनम्। यथा हि पूर्वमेवं नैतदधुनापि मे मनः स्पृशति। यस्य किल नामापि शृण्वन्तः साध्वसकम्पिता इवाऽभवन्परिपन्थिनो भूपा यमेव चोपजीव्य सुखमत्यवाहयन्समयं परःसहस्रा महात्मानो यस्यैव च बाहुबलमवलम्ब्य पर्यत्यजद्भयं वसुधा किमिव नामास्य। केवल श्रीमत्यैव समनुभूयमानमेतद्व्याकुलीकरोति मे चेतः अनर्हा हि सर्वथाऽस्या विपदः शिरीषकुसुमपेशलेयमाकृतिः श्रीमत्या।

योगिनी—किमिति वा नेदानीमपि नगरप्रवेशे मनः क्रियते। सप्तदशः किलायं वत्सरो नगरं परित्यक्तवतामस्माकम्। अपि नाम गृह्णीयुरिदानीमप्यस्माननुशास्तारः। न खल्वेतत्संभाव्यते तदनुमन्यतां मे प्रणयः। शक्यं हि मन्दिर आत्मनः कथमपि सुखमेव कालमतिवाहयितुम्।

योगीन्द्र—प्रेयसि नास्ति किल म्लेच्छानां राज्ये क्षमा नाम। तत्र किल निर्दुष्टा अपि दोषित्वेन गृह्यन्ते दोषिणोऽपि च नियतमेव निर्दुष्टतामापद्यन्ते। वयं किल गोपालपुराधीशाः। सर्वतः प्रसुप्ते च प्रक्षोभे समादाय नालिकास्त्राणि सुदूरमपनीतः प्रत्यवस्थायिनां मदोऽस्माभिः।

प्रादायि च म्लेच्छेभ्यः साहाय्यम् । दूरे तावत्कर्मणोऽस्य कृते नः पारितोषिकम् । वयमेव पुनरत्रापराधित्वेन निर्णीताः । प्रकाश्य चास्माकं शारीराभिज्ञानानि प्रतिश्रुतं चाघोषितं चास्मदुपलम्भवार्तावदेकेभ्यः पारितोषिकद्रव्यम् । मार्गयन्ति खल्विदानीमप्यस्मान्निगूढचारिणश्चारा म्लेच्छानाम् । यत्तुकालमेतावन्तमाश्रित्य काननमिदं जीवामः सोऽयमनुग्रह एव केवलं भगवतो धातुः । प्रेयसि का कथा षोडशानां सप्तदशानां वा वर्षाणाम् । एते किल व्यतीतेष्वपि पञ्चाशदभ्यधिकेषु वर्षेषु प्रत्यक्षीकृतानस्मान्गृह्णीयुः । वियोजयेयुश्चोद्बध्य प्राणैर्निर्वासयेयुर्वाप्यपुनरागमनाय राष्ट्रात् । अत एव च युक्ततरोऽयमिदानीं विजन एव वासोऽस्माकम् ।

योगिनी—अलमाशङ्कया ! को हि नामेदानीं वेषेणामुना समाच्छन्नमपि श्रीमन्तमभिजानीयात् । सर्वथा हि परिवृत इदानीं भवदीय आकारः तथा किलेदं वचनमुदीरितं प्रणयपरिप्लुतान्तःकरणया श्रीमत्या योगिन्या यथा श्रवणकुहरप्रविष्ट एवैतस्मिन् प्राद्रवद्योगिनो हृदयम् । प्रत्याह चायं सुदीर्घमुष्णञ्च निश्वस्य "प्रेयसि" "कुत इदानीं नगरे नः सुखस्य प्रत्याशे"ति ।

योगिनी—सा तु चिरायैव परित्यक्ताऽस्माभिः ।

योगीन्द्र—तत्क इवेदानीं चिन्ताया अवसरः (स्मरणमभिनीय) कथमिदानीं वत्सा ।

योगिनी—बाढं कुशलिनी ।

योगीन्द्र—उत्कण्ठते मे हृदयं सकृदपि तावदेनां साक्षात्कर्तुम् ।

योगिनी—तत्को विलम्बः ? सम्प्रति हि सह सुधाकरेणोपवनसन्निहितया तया भवितव्यम् ।

योगीन्द्र—प्रेयसि, यदि नाजीवयिष्यत्कुमारं श्रीमतो रमेशचन्द्रमहोदयस्य श्रीमती तदा कुतः संभावनापि नाम परिणयस्य वत्सायाः । न खलु प्राभविष्यदात्मानं वा मामपि वा प्रत्यभिज्ञापयितुं भवती । अविज्ञातकुलशीलायाश्च योगिन्याः कन्यकां को वा परिणेतुमीहेत ।

इत्येवमभिधाय च योगीन्द्रः सुदीर्घं निशश्वास । योगिन्यपि दीर्घं निश्वस्य निजगाद—"सर्वथा प्रभवति विश्वभावनो भगवान्" आस्तामेतत्कच्चिदागमिष्यति श्रीमान् ।

योगीन्द्र—प्रेयसि न खल्वद्य प्रभवाम्यागन्तुम् । न जाने कुतो वा व्याकुलीक्रियते मे हृदयं सपदि साध्वसातिशयेनेति ।

योगिनी—तत्कदा पुनरनुग्रहीष्यत्यार्यः ?

योगीन्द्र—जानात्येव भवती यथाऽहमस्मिन्नपि प्रदेश उपतिष्ठामीति।

योगिनी—जानाम्येतत्। तथापि वाञ्छामि नियतं कमपि समयमवबोद्धुमागमनस्य।

योगीन्द्र—अतः परंमासेनैकेनास्मिन्नेव वासरे समागमिष्यामि।

योगिनी—तत्किमिति सम्प्रत्येव नानुगृह्यतेऽसौ परिचारिका कुटीरागमनेन। तत्रैव हि वत्सां लावण्यमयीमानेष्यामि।

योगीन्द्र—सति सौकर्ये विधास्याम्येतत्। अन्यथा पुनः श्रीमत्येव मे कुटीरमुपयातु।

योगिनी—(सविनयम्) नाथ! एतानि तावद्भवन्तु पञ्चाशद्रूप्यकाणि। अनुगृह्यतामियं दासी स्वीकरणेनैतेषाम् (इति रूप्यकाण्यर्पयति)।

योगीन्द्र—(सोद्वेगं रूप्यकाणि विलोक्य) आर्ये, नूनं श्रीरेव भवती नः सदनस्य (अश्रूण्युन्मुच्याकाशे लक्ष्यं बद्ध्वा) भगवन् कृतान्त किमित्युपेक्ष्यतेऽयं जनः। अनुगृहीतो हि त्वया स्मरणशेषतामापन्नः क्लेशानां पुनरेतेषां भाजनं न भविष्यामि। नाथ, किमेतत्। परिचारिका नन्वियं भवदीया। विहाय चैनां का वाऽन्या जीवितनिर्विशेषं परिचरेदार्यम्। तदलमस्थाने शोकेन। तथा चैक एवावयोरात्मा तथा भवदीयमेव नन्वेतद्द्रविणम्। तदलमनौचित्यसम्भावनया।

समाकर्ण्य वंचनमेतद्योगिन्या वज्रोपहत इव तूष्णीं बभूव योगीन्द्रः। उत्थाय च ससम्भ्रमं निर्वर्ण्य पुनर्योगिनीं कथमपि गृहीतद्रविणः प्रायासीत्। यावच्चासौ नान्तर्हितो वनराज्या तावदेवं निस्तरलतारकेण चक्षुषा वीक्षमाणा योगिनी तिरोहिते तस्मिन्नायततरं निश्वस्य कुटीरोन्मुखी प्रातिष्ठत।

इति लावण्यमय्यां षष्ठः परिच्छेदः।

सप्तमः परिच्छेदः

लावण्यमयी सुधाकरश्च

यदेतदुपवर्णितपूर्वमस्माभिरुद्यानं तत्र किल प्राथमिकात्समागमतः प्रभृति प्रत्यहं नियतसमयमेव समागत्य लावण्यमयीसुधाकरौ

सप्रणयं परस्परं साक्षात्कुरुतः। वितनुतश्च शैशवोचितास्तास्ताः क्रीडाः। यद्यपि द्वादशवर्षदेशीया सरलतमस्वभावा श्रीमती लावण्यमयी नासीत्सर्वथैवानभ्यन्तरे यौवनरसस्य। तथापि किमपि किमप्यनभिज्ञत्वमेवाऽभवद्विषयेऽस्मिन्नेतस्याः। संस्पृष्टयौवनोऽपि षोडशवर्षदेशीयः श्रीमान्सुधाकरो नासीत्परिचितो विषयवासनापरपर्यायाः पशुवृत्तेः।

तत एव चासीदन्तरङ्गमनयोरव्याजेन चालौकिकेन च प्रेम्णा समुल्लसितम्। विललास चात्र मधुरिमानुगामि सारल्यं, सौन्दर्यानुवृत्ति सौजन्यं, प्रणयनिकारानुसारिणी प्रीतिर्व्रीडाऽविनाभूता क्रीडा, क्रीडायाश्च सहचारिणी व्रीडा।

उभयोरपि सुविशुद्धमिव सुरस्रोतस्विनीसलिलमविज्ञातदुरितसम्पर्कमविस्पृष्टजघन्याचरितमासीत् हृदयम्। न खल्वासीद्विदितमेतयोः कुलं पारस्परिकं तथाप्यासीदेवानयोर्गरीयसी प्रीतिः। निसर्ग एव ह्यसौ प्रीतेर्यदियमविचार्यैव कुलशीलादिकमान्तरेणैव केनापि हेतुना प्रेर्यमाणा प्रादुर्भवति। प्रादुर्भूता च विनयत्यात्मनो गोचरे पतितम्। न चाप्यसौ केनापि प्रतिबन्धकेन विनिरोद्धुं शक्यते। यत्तु क्वापि समवेक्षते प्रतिरोध एतस्याः स खलु विद्योतयत्येतस्या नैसर्गिकेतरताम्। दुर्निवारा हि नैसर्गिकी प्रीतिः।

इदानीं पुनर्नातिप्रगल्भयोरपि प्रणयपरिप्लुतान्तरयोरनयोः कुमारकुमारिकयोः संलापसुधारसं प्रियपाठकमहोदयेभ्य उपहर्तुमिच्छामः। आस्वाद्यतां तावदयं विज्ञातास्वादैर्यथेष्टममीभिः।

कस्मिंश्चित्खलु दिवसे समुपस्थिता प्रमदवनं लावण्यमयी कस्यापि निरन्तरनिचितकुसुमसमुल्लसितस्य बकुलतरोर्मूले प्रच्छायशीतले शिलातले समुपविश्य निजकरकमलावचितानां नानाविधप्रसूनानां मालाश्च हारांश्च स्तबकांश्चैकतानेन मनसा ग्रन्थन्ती शनैःशनैश्चान्तराऽन्तरा श्रवणमधुराणि गीतान्यावर्तयन्त्यासीत्।

अस्मिन्नेवावसरे समवचितकुसुमः सुधाकरोऽप्यविदितचरणविन्यासं शनैः शनैः पृष्ठतोऽस्या भूत्वाऽवस्थितः। कुसुमग्रथनकर्मणि नितान्तमेव प्रसक्तमानसया तु नायमभिलक्षितः श्रीमत्या लावण्यमय्या। अतिक्रान्तायां पुनः कियत्यां कालकलायां शनैः शनैः सन्निधाय पिदधेऽस्या नयनसरसिजद्वितयमवितर्कितमेवात्मनः पाणिपल्लवद्वितयेन श्रीमान् सुधाकरः। लावण्यमयी तु पिहितमात्र एव नयने प्राह। सुधाकर, सुधाकरः एषोऽसि विज्ञातः। मुञ्चेदानीं मे नयनद्वितयमिति। तदा-

कर्ण्ये विहसन्नुन्मुच्य तस्या नेत्रद्वन्द्वं पुरस्ताद्भूत्वा प्रोवाच सुधाकरः—"पश्य तावत्कियन्ति वा समानीतानि मया त्वदर्थमेतानि कुसुमानी"ति। अभिधायचेत्थं नानाविधान्यस्यै कुसुमान्यर्पयामास । अवेक्ष्य चैनं प्रसूनराशिं प्रसन्नान्तरङ्गा श्रीमती लावण्यमयी करे गृहीत्वा सुधाकरं प्राह। किमित्येवमवस्थानेनायास्यत आत्मा ! इतस्तावदास्यतां मत्सविध इति।

सुधाकर—कुतोऽत्रैतावानवकाशः।

लावण्य—भूयान्ननु विद्यते।

इत्यभिधाय च सकरग्रहमुपावेशयदात्मनः समीपे सुधाकरं लावण्यमयी।

लावण्य—पश्यतु महाभागो भवदर्थमेव मया ग्रथितान्कुसुमहारानेतान् ।

सुधाकर—अहो रामणीयकमेतेषाम् । अहमपीदानीं श्रीमत्याः शिरोविभूषणोचितं कुसुमजालकं ग्रन्थामि ।

लावण्य—अलमलं मदर्थमात्मानमायास्य ।

सुधाकर—साधु भद्रे, कथं वा न गुम्फयिष्यामि। इत्येवमभिधाय च पुनरपि समासक्तौ कुसुमग्रथनकर्मण्येतौ। तदनु पुनः सुधाकरः किञ्चिदिव समुदञ्चितस्मितः प्रावोचत्—"भद्रे लावण्यमयि कच्चित्परिणेष्यति मां भवती।"

लावण्य—कोऽत्र सन्देहः। न जाने कोऽयं परिणयो नामेति। नाममात्रश्रवणेऽपि पुनरस्य प्रसीदतितमां मे चेतः। अवश्यं परिणेष्यामि त्वामेव।

सुधाकर—अथ यदि पिता तेऽन्यस्मै प्रदानं संकल्पयेत्?

लावण्य—अलमन्यथा सम्भाव्य। अहं हि परमं प्रेमास्पदं तातस्य। स हि यद्यन्मया प्रार्थ्यते तत्तदवश्यं प्रयच्छति। यथा च मयाऽभिधीयते तथा विदधाति। तत्कथं नाम प्रार्थितोऽपि मया नानुमन्येत श्रीमता साकं ममोद्वाहम्?

सुधाकर—अपि नाम दद्यादेवं प्रार्थयितुमवसरं ते व्रीडा।

लावण्य—कैव नामात्र व्रीडा। अपि नाम भवत्युद्वाहेप्येषा आस्तां तावदिदम्। किन्तु भद्रमुख, किमिति वा नोपाव्रजसि नः सदनम्?

सुधाकर—आगमिष्यामि।

लावण्य—कदा?

सुधाकर—यदा ते पाणिं ग्रहीष्यामि।

लावण्य—तदैव तावत्पितरं विज्ञापयिष्यामि विधीयतां ममोद्वाहोऽविलम्बितमेव श्रीमता सुधाकरेणेति येन सत्वरमेवागमिष्यति सदनमस्मदीयं श्रीमान्।

सुधाकर—भद्रे! यदि दैवदुर्विपाकात्पिताऽन्यस्मै प्रतिपादयेत्तदा किं वा प्रतिपत्स्यते भवती?

लावण्य—मामैवम्। न खल्वेवं भविष्यति।

सुधाकर—तथापि यदि घटेत?

लावण्य—तदा किल प्राणानेवात्मनः परित्यक्ष्यामि।

सुधाकर—विहाय प्राणपरित्यागसाहसं कच्चिन्निगूढमेवानुसरिष्यसि माम्। वरं ह्येतत्प्राणपरित्यागात्।

निशम्यैतत्क्षणमिव तूष्णीभूता लावण्यमयी समवलम्ब्येव नैराश्यं प्रत्याह—"कथं वा पितरं परित्यक्तुं प्रभवेयमि"ति?

सुधाकर—न पुनरत्र गत्यन्तरं पश्यामि।

लावण्य—न खलु कथञ्चिदपि प्रतिकूलमाचरिष्यति मे तातः।

इत्येवं संलप्य चोभाभ्यां मुक्ताः परस्परयोः कण्ठे कुसुममालिकाः, वितीर्णौ च परस्पराभ्यां हृदयहारिणौ गुच्छौ।

यत्पुनरुल्ललासेदानीं लावण्यमय्या लावण्यं न खल्वेतदुपवर्णयितुं प्रभविष्यति लेखन्यस्माकम्। अन्ततः पुनर्गाढं परिष्वज्य निष्क्रमितुमारभेतामुद्यानादेतौ। प्रत्यासन्ना हि तदानीं तमिस्रेति।

लावण्य—श्वः पुनरनतिपातितकालमेवोपागच्छतु।

सुधाकर—आगमिष्यामि अनतिपात्यैव समयमागमिष्यामि।

इत्येवं विहितसंलापकौतुकौ स्वं स्वमालयं प्रतिष्ठेतां लावण्यमयीसुधाकरौ।

इति लावण्यमय्यां सप्तमः परिच्छेदः

अष्टमः परिच्छेदः

समागता सरला

अथ कस्मिंश्चिद्दिवसे समनुभवन्निद्रासुखं श्रीमान् रमेशचन्द्रमहोदयः स्वप्नं कमप्यद्राक्षीत्। आसीच्चात्रास्य नयनगोचरः शनैः शनैः पल्लव-

कोमलाभ्यां पाणिभ्यां चरणसरोरुहद्वितयमवमृद्नन्ती निरर्गलञ्च निष्पतताऽनुबद्धधारेण बाष्पाम्बुना ग्लपयन्ती कपोलतलं मुहुर्मुहुश्च सगद्गदाक्षरं क्षमामभ्यर्थयमाना श्रीमती सरला।

श्रीमतो रमेशमहोदयस्यापि बहोरेव कालाज्जीवितवल्लभां समवेक्षमाणस्य समुच्छलतेवानन्दपूरेण सातिशयमेव परिप्लावितं हृदयम्। आसीच्च बाष्पजडा दृष्टिः। एवं स्वप्नमनुभवँश्चायं सुदीर्घतरं निशश्वास। उन्मुक्तनिश्वास एव च प्राबुध्यत। प्रबुद्धमात्रश्चावगच्छत्। यदेतत्कालमेतावन्तमनुभूतं तदेतदशेषमपि स्वप्नगतमेवेति। किन्तु तदात्व एव कोष्णकोष्णाश्रुबिन्दुसम्पर्कमात्मनश्चरणयोः सन्दिहानः समभिलष्यँश्च भूतार्थमवगन्तुं चरणमात्मनः करतलेन परपर्श।

अज्ञासीच्च नूनमश्रूण्येवैतानीति। अस्मिन्नेव च समये गर्भागारकोणाद्विनिर्गतः प्रस्फुरन्निव रुदितध्वनिरविस्पष्टतमोऽस्य श्रवणसरणिमारुक्षत्। तं पुनराकर्णयतो गृहीतमिव युगपदेव भीत्या च विस्मयेन कुतूहलेन चान्तरङ्गमेतस्य। अप्राक्षीच्चासौ सावेगं कस्तावदत्रेति। न पुनरधिगतमत्र प्रतिवचनमेतेन। केवलं तु यथापूर्वं स्खलिताः कियन्तश्चित् कवोष्णकवोष्णा अश्रुबिन्दवश्चरणयोरेतस्य।

ततस्तु प्रतिपत्तिमूढ इव किं जागर्मि किं वा स्वप्न एवायमिति नावगन्तुं प्रबभूव। सञ्जातसाध्वस इव च पुनरप्यप्राक्षीत्कः कस्तावदिति। न पुनरत्रापि प्राप्तं प्रतिवच एतेन। येन केनाप्यत्र निःशब्दमेव रुदता भवितव्यमिति। निशम्य चेदं रुदितं झटिति समुत्थितः श्रीमान् रमेशमहोदयो गर्भागारद्वारमनुलक्ष्य गन्तुमारेभे। आसीत्किल कतिपयेभ्यो दिवसेभ्यो भीरोरिव प्रकृतिः श्रीमतो रमेशस्य। नासीत्किल पुरास्य पिशाचसत्तायां विश्वासः। किन्तु भूयो भूयोऽनुभूयमानैराश्चर्यैः सन्दिग्धमिवासीदिदानीं हृदयमेतस्य। अथ यावद्द्वारदेशमनुप्राप्तः प्रसारयति पाणिं कवाटमुद्घाटयितुं तावदेव तु पश्चादुपेत्य गृहीतः सन्निधाय केनापि सोऽयं पाणिरेतस्य आदित एव साशङ्कं हृदयं तत्र च करे कोमलतरस्य कस्यापि करतलस्य स्पर्श इति नूनं महत्येवेयमिदानीमनर्थपरम्परा श्रीमति रमेशचन्द्रमहोदये समापतिता। वाचामगोचरं किलेदानींतनं पर्याकुलत्वमेतस्य। यावत्पुनः समाक्रान्तो भीत्याऽयमाक्रोष्टुं प्रवर्तते तावदेव यया गृहीतः पाणिः श्रीमतो रमेशमहाभागस्य सेयं युवतिः सकरुणं प्राह।

आर्यपुत्र—कश्चिन्नाद्याप्यभिज्ञानम् । अपि नाम विस्मृतोऽयं जन आर्येणेति ।

द्वादशः किलायं वत्सरोऽदर्शनमुपागतायाः श्रीमत्याः सरलायाः । तथापि न खलु नाभिज्ञातः स्वरसंयोगोऽयमेतस्याः श्रीमता रमेशेन । कुतो हि नाम प्रत्यभिज्ञाप्रलोपस्तत्तादृशस्य प्रेम्णः । समागते च श्रवण-सरणिं तन्त्रीस्वनविडम्बिनि श्रीमत्याः सरलायाः स्वरसंयोगे स्तिमित इव विस्मयेनावोचच्छ्रीमान् रमेशमहाभागः—"कथं भवती"ति ?

सरला—आर्यपुत्र ! अथ किम् ?

रमेश—(सानन्दमन्थरम्) धिक् प्रेयसि ! कुत्र तावदतिवाहितः कल्पायमानोऽयमेतावान्समयः श्रीमत्या कथञ्चानिवेद्यवास्मानसि प्रयात-वती । कथञ्च नासीत्समय एतावत्यपि सकृदपि तावदस्मानवेक्षितुं ते मनस्यभिलाषः !

सरला—(रमेशस्य करौ कराभ्यां गृहीत्वा) क्षम्यतां नाथ ! अस्ति मे सम्भावना यदि श्रोष्यत्यामूलान्तमेव मे वृत्तं तदा नांशतोऽपि दास्यति कोपाय करावलम्बमार्यपुत्र इति ।

रमेश—प्रेयसि, कुतो नाम त्वयि मे कोपवार्तापि । किमु नास्मि परिचितस्ते विशुद्धतमस्य चारित्र्यस्य येन कोपभाजनं श्रीमतीमाकल-यिष्यामि । यद्यप्यनापृच्छ्यैवास्मान् व्यधायि प्रयाणं श्रीमत्या यद्यपि विनिपात्य निरन्तरसमुच्छलत्कल्लोलभीषणे विप्रयोगसागरे जनमेनमन्त-र्हिता समभूः यद्यपि च परित्यक्तमस्मदीयशय्यायां मासजातमपत्यं तथापि नास्पृशन्मे हृदयं रोषलेशोऽपि गरीयान्हि मे विश्वासः सुनिर्म-लतमे श्रीमत्याश्चारित्र्ये । श्रीमत्या पुनरिदानीं स्वयमेव समुपस्थाय समुज्ज्वलीकृतञ्च विभूषितञ्चैतदात्मीयं सदनम् । तत्को हि नाम सम्प्रति कोपस्यावसरः ।

सरला—इत्थमेव मे मनसो विश्वासः । स एव च प्रत्यागमयदिमां वो दासीम् ।

रमेश—प्रेयसि, प्रदीपं तावत्प्रज्वालयितुमिच्छामि ।

सरला—अनुचितं खल्वेतत्, सन्निहिता नन्विदानीमेषा परि-चारिका । अस्या एव चाधिकारः कर्मण्येतस्मिन् । सन्तिष्ठतु तावदार्य-पुत्रो यावत्स्वयमेव प्रज्वाल्य प्रदीपं साक्षात्कुर्वती सुचिरमुपोषितयोरनयो-र्विलोचनयोः पारणां निर्वर्तयिष्यामि ।

प्रियपाठकमहाभागाः—इत्येवमभिधाय च श्रीमतां परिचितपूर्वया तापस्या साम्प्रतिक्या सरलया समादायार्चिःशलाकां प्रज्ज्वालितो दीपः। प्रादुर्भूते च प्रदीपे यावद्विकिरति पुरस्तात्प्रमदभरजडीकृतां दृशं श्रीमान् रमेशमहाभागस्तावदासीदस्य नयनगोचरस्तापसीवेषसमाच्छन्ना सरला यत्सत्यमपरेव देवतेयमिदानीमालक्ष्यत। व्रीडावनतवदना चेयं पुरस्तात् श्रीमतो रमेशभागस्यातिष्ठत्। यदि तावद्वेषमस्या इदानींतनं यः कोऽपि साक्षादकरिष्यत्तदा नूनमवश्यं प्रादुरभविष्यन्मनस्येतस्य सरलायामादरातिशयः। श्रीमान् रमेशमहाशयोऽपि समवेक्ष्यैनां विस्मयस्तिमित एवादितः समभूत्। परस्तात्तु समुच्छलत्प्रणयरसेन चेतसा सरभसं गाढं परिष्वज्य मुहुर्मुहुरचुम्बन्नातिमांसलमनोरमौ दरविकसितपाटलकुसुमप्रभौ कपोलावस्याः। व्यपगतः खल्विदानीं तुषारशिशिरेणास्याः शरीरस्पर्शेन सर्वाङ्गीणस्तापः श्रीमतो रमेशमहाभागस्य। परस्तात्पुनर्यदनयोः संवृत्तं तदेतदाचष्टे महाकवेः श्रीमतो भवभूतेरिदं पद्यम्।

किमपि किमपि मन्दं मन्दमासक्तियोगा-
दविरलितकपोलं जल्पतोरक्रमेण।
शिथिलपरिरम्भ व्यापृतैकैकदोष्णो-
रविदितगतयामा रात्रिरेव व्यरंसीत्॥

अन्ततः पुनरभ्यधात्सरला "यद्यनुमन्यत आर्यपुत्रेण तदा वाञ्छामि विनिवेदयितुमशेषमपि वृत्तमात्मीयम्। येन किमिति चानिवेद्यैव प्रयाता न्यषातयं कालमेतावन्तं दुस्तरतरे विरहाम्बुधावात्मानमितीदं विशदीस्यादिति।

रमेश—अवहितोऽस्मि किन्त्वार्ये! बहु खल्वस्ति ममेदानीं जिज्ञास्यम्। तथापि किंवा प्रथमतः किञ्च परस्तात्प्रष्टव्यमिति न किल किमपि मे चेतसि परिस्फुरति। तदिदानीं स्वयमेव तावन्निवेदयतु श्रीमती यथाभिलषितक्रममात्मनो वृत्तम्।

इत्थमनुमोदिता श्रीमता रमेशमहाभागेनोपक्रान्तवती वृत्तमात्मीयमाख्यातुं श्रीमती सरला।

आर्य, यदा किल जातमात्रमेव दिवंगतमपत्यमस्माकं ततःप्रभृति सन्तानार्थिना समवलम्बिताः किल नानाविधा अभ्युपायाः। भवता सेविताश्च यथादेशं मयानैकविधा ओषधयः। किन्तु नासीद्विना नैराश्यं किमपि फलमभ्युपायानामेतेषाम्। अथ समुपदिष्टः किल गुरुभिरार्यपुत्रः पुनः परिणेतुम्। अनुमतश्च मयाऽप्ययं गुरुजनानामुपदेशः। प्रयतितश्चा-

नेकशः समावर्जयितुमन्तरङ्गमार्यपुत्रस्य । तथापि यदा नान्वमोदिष्टार्थमिमं श्रीमाँस्तदा तु समधिकमेव व्याकुलीबभूव मे हृदयम्। अथ कदाचित्पश्चिमेन मन्दिरं वृक्षवाटिकायां विचरन्ती यदृच्छयोपगतां कामपि योगिनीमद्राक्षम्। सन्दर्शनमात्रपरिचितयाऽपि सञ्जनितप्रीत्या स्नेहैकरसया तया संलपन्ती तत्तदशेषमपि व्यवृणवं पुरस्तादस्या वृत्तमात्मीयम्। नापि नावत्रमन्यपत्यताव्यसनम् । सा तु तत्समाकर्ण्य सावधारणमिव समाश्वासयन्ती प्रत्याह—भद्रे, अस्ति किल मत्सविधे मूलं किमपि, यस्मिन्नासेविते सञ्जायते चापत्यं जीवति च सुदीर्घं समयं यदि नैतदनुपालयिष्यति जनन्येतस्य। तथा हि परिपाल्यमानमिदं वियुज्यते प्राणैरिति। अथ 'किंवाऽत्र मयाऽनुष्ठेय'मिति मयानुयुक्ता च प्रत्यवदत्सेयं भद्रे, सेव्यतां मया प्रदीयमानमिदं मूलं, तेन चावश्यं सञ्जनिष्यते ते गर्भः। अथ यदा व्यतीतेषु नवसु मासेषु समनुभूयेरन् प्रसववेदनास्तदा समाह्वयतां श्रीमत्या सखीयमात्मीया। अस्याः पुनरयमेव ग्रामो निवास इत्यवबुध्यतां श्रीमत्या अवसरे च तस्मिन्नुपस्थिताऽहं कथमप्यपवाह्य तत्तवापत्यं यथोचितमनुपालयिष्यामि । अतिक्रान्ते शैशवे चैतन्नेष्यसि सदनमात्मीयम्। ततो हि नास्ति निधनभीतिरेतस्येति।

अथाहं स्वीकृत्य तस्याः सकाशान्मूलिकां यथोपदेशमासेवेषि । अचिरादेवाहमन्तर्वत्नीत्वमापन्ना । ततः प्रभृति प्रत्यहमेवासीदस्याः साक्षात्कारः। अथ यदा प्रत्यासन्नः प्रसूतेः समयः तदा निराकृत्य सार्वदिकीं साविकामपरामेव सन्यधापयमिति मन्ये स्मरत्येवैतदार्यपुत्र इति। सैवेयं योगिनी। एष च जातमात्रं कुमारकं पञ्चत्वमापन्न इति व्यपदिश्य समादाय प्रतिजगामेति विदितमेवेदमार्यपुत्रस्य।

रमेश—आम् स्मर्यते खल्वेतत्।

सरला—ततः परं पुनर्व्यपगतेष्वपि पञ्चसु वर्षेषु न किल सकृदपि मे योगिन्याः समागमः संघटितः तेन च गृहीतं मे मनो बलीयसा नैराश्येन । कुतश्चावसरेऽस्मिन्नेतावान्मे प्रागल्भ्यं येन संघटितपूर्वं वृत्तमेतदाख्यातुं प्रभवेयम्। तत एव च नास्मि श्रीमतः सविधे किमप्याख्यातवती। केवलं तु गुरुतरया चिन्तया कवलीक्रियमाणेन चेतसा समवास्थिषि । अथैकदाऽवितर्कितोपगतां महाभागामिमामद्राक्षम् । अप्राक्षञ्च सोत्कण्ठामेनां कुशलं कुमारस्य। असौ तु कृतं चिन्तया, कुशली किलेदानीं ते तनयः। यदि च समनुष्ठास्यति मयोपदिश्यमानं विधिं भवती तदैनमवश्यं प्रदर्शयिष्यामीति प्रत्याह। अथ कस्तावन्म-

हाभागायाः समादेश इत्यनुयुक्ता सा पुनरप्यसावभाषिष्ट । सखि, नाधिकं किमपि । इदमेव केवलं विधीयतामद्य किल प्रौढप्रायायां तमस्विन्यां सह मया समागच्छतु भवती । समादाय च मया वितीर्णां कामपि मासजातां स्तनंधयीं तनयां तूष्णीमेव प्रतिनिवृत्ता प्रविश्य-मन्दिरमात्मीयं विनिधाय चैनामात्मनः पत्युः शयनीये पुनरपि मे समीपं समागच्छ । आत्मजा किलेयं मदीयैव । श्रीमत्याः पुनः कुमारमनु-पालयन्ती नाहमिदानीमेनां प्रपोषयितुं प्रभवामि । बलवद्धि मे दारि-द्र्यम् । अवश्यं पुनः परिपालयिष्यति दयितस्ते कुमारिकामेनामिति ।

रमेश—ततस्ततः ।

सरला—स्वीकृते च मयाऽस्मिन्नर्थे पुनरप्यसौ प्राह सखि सुष्ठु सावहितश्च यत्परिपाल्यते मया ते तनयः । तत्र केन पुनः कर्मणा मे प्रत्युपकरिष्यति भवती । एतदाकर्णयन्त्येव त्वहं झगिति प्रत्यवदम् यदा-देक्ष्यति महाभागेति । सा न किञ्चिदप्यधिकं यदि किल प्रतिश्रूयते श्रीमत्या कुमारकेणात्मनस्तनयाया ममोद्वाहो यदि चायमर्थो नाऽति-प्रकाशतां नीयेत तदाऽवश्यं साक्षात्करिष्यामि ते तनयम् । अहं तु बलवदेव गृहीता दारकावलोकनकुतूहलपिशाचिकया तदात्व एव शिर-स्यकार्षमादेशमेतस्याः । अस्मिन्नेव च वासरे निशीथे समुपेत्य प्रती-क्षमाणाया मे सविधं योगिन्यसौ समवलम्बितशिशुविग्रहामिव सुकु-मारतरां कन्यकां आत्मनः प्रायच्छत् । निधाय चैनां पयोधिफेनपाण्डुरे हंसतूलविनिर्मित आर्यस्य शयनीये झगित्येवास्मि अपक्रान्तवती ।

रमेश—(ततस्ततः) ततश्च योगिनीमनुप्रस्थिता सह तया कुटीरं किमपि नातिदूरवर्ति प्राविक्षम् । अद्राक्षं चात्र केनापि महात्मनोपला-ल्यमानमङ्कगतं बालम् । अथ योगिनी समादाय नयनविलोभनीयं कुमारकमेनं नातिदूरोपविष्टायाः कृतयथोचिताचारायाश्च न्यवेशयन्म-मोत्सङ्गे । तेन च नवोदितेनेव निष्कलङ्कमधुरेण राकाचन्द्रमसा च तदात्व एवोद्वेलतामापेदे मदीयः प्रमोदाम्भोधिः । प्रस्नुतस्तनी च मुहुर्मुहुः मूर्धानमस्योपजिघ्रम् । मुहुर्मुहुश्च क्रोडेऽकार्षम् । मुहुर्मुहुश्च पर्यचुम्बं नवनीतमृदुलौ कपोलावेतस्य । मुहुर्मुहुश्च परिस्फूर्जता वात्सल्येन प्रमोदपरिवाहिना च चक्षुषैनमवेक्षमाणाया नासीन्मे मनसस्तृप्तेरन्तो नाम । प्रतीतश्च नूनं मदीय एवात्मज इति ।

रमेश—(सोत्कण्ठातिशयम्) प्रेयसि, कुत्र तावदिदानीं हृदया-ह्लादको वत्सः ।

सरला—आर्यपुत्र, धीरस्तावद्भव। अशेषमप्येतदाख्यास्यामि। ततः किल महात्मायमवादीत् न खलु शक्यते चिरायात्रावस्थातुमस्माभिर्विदिता हि वयमिदानीं रक्षापुरुषाणामिति। अथास्मि योगिन्या समादिष्टा—भगिनि गम्यतामिदानीमात्मनः सदनम्। अहं किल यथोचितमात्मजं ते पालमिष्यामि। तदलं चिन्तया। परिपाल्यतां पुनस्त्वया मे तनया। सम्प्राप्ते पुनरवसरे स्वयमेवाहमादाय कुमारकमन्तिकं ते समागमिष्यामि। एतत्पुनर्नाशतोऽपि विस्मर्यतां तत्कथमप्यप्रत्याख्येयमेवानयोः कुमारीकुमारयोर्विषये विज्ञापनं मदीयमिति। इत्थमुभाभ्यामप्येताभ्यामनुज्ञातगमनाया अपि न व्यमुञ्चन्ममोत्सङ्गं वत्सः। विलोभ्यापि समादीयमानोऽयमेताभ्यां झगिति परावृत्तवदनो मामेव पर्यष्वजत्कराभ्यां गाढम्। योगिन्या त्वाहूयमानो वसनाञ्चलमस्याः पाणिनैकेन सस्मितं धृतवान्। नैव पुनर्मां पर्यत्याक्षीत्। मन्ये द्विधैव भूतमिदानीमतरङ्गमेतस्य। अनेन चास्य हृदयापहारिणा समाचरितेन विमोहमापन्ना मन्त्रौषधिवशीकृतेव भुजगी योगिनीमेव सहपुत्रकेणान्वागमम्। अनेकशश्च निवर्त्यमानाऽप्यनया नैव प्रतिन्यवृत्तम्। एवमेकादशद्वादश वा वत्सराणि सह तया तेषु तेषु तीर्थेषु परिभ्रमन्ती सम्प्रति नगरमेतदुपागच्छम्। अत्र चोपस्थिताया अतीतप्रायो मे मासः। आसीच्च मे मनसि साक्षात्करणीय इदानीं पुनरार्यपुत्र इति। महापराधजनिता पुनर्भीतिर्भूयो भूयो न्यवारयन्मां कर्मण एतस्मात्। अविगणय्य चैनां कदाचिन्निशि निगूढमेव सदनमेतत्प्राविक्षम्। समुपलक्ष्य तु प्रबुद्धमार्यपुत्रं गृहीतेन साध्वसेन झगित्येव प्रत्यपाक्रामम्।

रमेश—भवतु यद्भूतम्। किन्तु प्रेयसि! कुत्र तावदिदानीं बहिश्चरं मदीयमुच्छ्वसितं वत्सः।

समाकर्ण्येदमुत्कण्ठातिशयगृहीतहृदयस्य वचनं श्रीमतो रमेशमहाभागस्य गर्भागारबहिःशालायां समवतिष्ठमानमाह्वयत्कुमारकं श्रीमती सरला। वत्स सुधाकर, इतस्तावदिति। एष पुनर्मातुराज्ञावशाद्गर्भागारस्य बहिः कक्षायामुपविष्टः समभूत्। आहूतश्चानया शनैः शनैर्वासगृहं प्राविक्षत्। कालातिपातासहिष्णुः पुनः श्रीमान् रमेशमहाभागः प्रमोदभरतरलितेन परिस्पन्दमानवात्सल्येन च चेतसा स्वयमेवैनमुपसृत्य सुनिर्दयं समालिङ्गत्। स्वयमेव तावद्विभाव्यतां प्रणयरसार्द्रेन चेतसाऽयमिदानींतनः संमोदो रमेशमहोदयस्य प्रियपाठकमहाभागैः।

अथ प्रभातायां तमस्विन्यां भूतलमुपगतयैव कयापि तन यानुगतया

देवतया श्रीमत्या सरलया सनाथीकृतं भवनमवेक्षमाणाः श्रीमतो रमेश-महाशयस्य सदनवर्तिनो जना अमन्दमेवानन्दमन्वविन्दन्त। यादृशश्चेदानीं सुधाकरश्च तापसीश्चात्मनो भवने विलोकमानायाः कुमार्या लावण्यमय्या आनन्दः सोऽयं स्वयमेवानुमीयतां रसिकैः।

अथ यदा निवेदितः सरलया लावण्यमयीसुधाकरयोरुद्यानवृत्तान्त-स्तदा प्रत्यङ्गमिव प्रास्फुरत्प्रमोदातिशयः श्रीमतो रमेशमहाभागस्य। ततः प्रभृति पुनस्तथा समाक्रान्तौ लज्जया च विनयेन च लावण्यमयीसुधाकरौ यथैतौ प्रकाशतो नैव परस्परं किमप्यालपितुं प्राभूताम्।

इति लावण्यमय्यामष्टमः परिच्छेदः

नवमः परिच्छेदः

परिणयकौतुकम्

अथ व्यतिगतेषु केषुचिद्दिवसेषु सुनिश्चितः श्रीमता रमेशचन्द्रमहोदयेन लावण्यमयीसुधाकरयोरुद्वाहः। न खलु साक्षाद्विदितमेतेन कुलं योगिन्याः। किन्तु कुतो महात्मनामेवं विधानां दुष्कुलेषु प्रभवः। न हि लवणाकरेषु चामीकरस्य निष्पत्तिः संदृष्टा। इत्येवमाकलयन्सम्भाव्यैव समुन्नतकुलोद्भतत्वं श्रीमत्या योगिन्याः प्रसन्नतमेन चान्तरङ्गेण प्रोत्साहित आत्मजामस्या लावण्यमयीं तनयेनात्मनो विवाहयितुमैहिष्ट।

उपालभन्त खल्वाचरितेनामुना रमेशमहोदय पुरोभागिनः केऽपि। न पुनरुपालम्भमेनं गणयाञ्चकार श्रीमान् रमेशमहाभागः। अयुक्तः किल कर्मणामेवंविधानां कालातिपात इति च मन्यमानो निर्णीय विद्वत्तमैर्ज्यौतिषिकैर्विवाहदिनं निमन्त्रणपत्रिकाः प्राहैषीत्।

अथ शनैः शनैः समुपतिष्ठद्भिर्निचितमिव निरन्तरं प्राघुणिकैः सदनं श्रीमतो रमेशस्य। समाहितनानाविधसंस्कार चैतदपरमिव दिव्य-मन्दिरं महोत्सवमयमिव मानवमयमिव ध्वनिमयमिव संमदसंरभ-मयमिव च व्यभासिष्ट।

संकल्पितश्चात्र महोत्सवे महीयसो धनराशे उत्सर्गो निसर्गोदारेण श्रीमतो रमेशमहाभागेन। सज्जीकृता अशेषा साहित्यसम्भाराः। वितीर्णश्च सुसज्जितचारुतरोपवनवलयितः सौध आत्मीयो वधूपक्षीयाणां

निवासाय श्रीमता रमेशेन। तेषामपि व्ययः स्वयमेव निर्वाह्य इत्यासीन्मनसि श्रीमतो रमेशस्य। योगिनी पुनर्नानुमन्यतामुष्यैवंविधामभ्यर्थनाम्। यावच्छक्यं स्वयमेवाहमात्मनो व्ययं निर्वाहयिष्यामि इति च सनिर्बन्धमेवैषा प्रावोचत्। तत एव च शिथिलीचकाराभिनिवेशमात्मीयं श्रीमान् रमेशमहाभागः। इत्थमेतदशेषमपि संघटितप्रायम्। किन्तु कः पुनरत्र कन्यायाः प्रदातेति न किल केनापि विज्ञातम्। न चापि तत्र तदानीं तथाविधः कोऽपि संदृष्टो यस्य नाम कर्मण्यत्राधिकारः स्यात्। न चाप्येतद्विषये कोऽपि योगिनीमनुयोक्तुं प्रागल्भत।

अवसरेऽस्मिन्सर्वत एवाप्रकाशं व्याहरँल्लोकाः जघन्यजातीया किल योगिनी। एतस्याश्च तनयायाः कुमारेणात्मनः पाणिं ग्राहयता न किल साम्प्रतमनुष्ठितं रमेशमहाभागेन। एतेन हि समुन्मूलितमिव गौरवमात्मनः कुलस्य जातेश्चेति। नैव पुनर्व्यापारितं जनवादेऽस्मिन्मनः श्रीमतारमेशेन।

अथ समुपस्थिते विवाहदिने श्रीमान् रमेशमहोदयो यथा संकल्पितं महीयसा विभवेनात्मनस्तनयस्योद्वाहमङ्गलं निवर्तयामास। अवसरेऽस्मिन्ध्वनिमयमिवाभवन्मङ्गलवादित्रनिर्घोषैरशेषं नगरम्। आसीच्च महीयान्संमर्दः। कन्याप्रदानावसरे पुनः सह योगिन्या कोऽपि नातिधवलायतश्मश्रुः समुल्लसता कनकपिङ्गलेनाप्यन्तराऽन्तरा मृणालतन्तुधवलेन जटाकलापेन समुद्भासितशीर्षः प्रसन्नगम्भीराकृतिः कोऽपि पीठमारूढः कन्याप्रदानविधिं विधातुमारेभे। तस्मिंश्च व्यापारितविलोचनो रमेशमहोदयः सपदि विस्मयस्तिमितः समभूत्। पुलकितानि चादसीयानि गात्राणि। नियन्त्रितेव चासीदिदानीं वागेतस्य। प्रादुरभूच्च सर्वाङ्गीणः कम्पः। अथ यथाकथमपि विनिवृत्ते प्रदानविधौ सदनं प्रविष्टः श्रीमान् रमेशमहोदयः समाहूय भार्यामप्राक्षीत्।

रमेश—प्रेयसि, अपि नाम जानासि कस्य वा तनया लावण्यमयीति?

सरला—अथ किं सा किल योगिन्या दुहिता।

रमेश—कच्चिदाख्यातवती विशेषतः कमपि वृत्तान्तं योगिनी श्रीमत्याः?

सरला—न खलु कञ्चिदपि। एतावत्तु प्राह निर्वृत्ते परिणये विशेषतो वक्ष्यामीति।

रमेश—कच्चिन्निपुणमवेक्षितः श्रीमत्याः प्रदाता कन्यायाः?

सरला—किमत्र निपुणं द्रष्टव्यम्। स किल महात्मा योगीन्द्रः अयमेव श्रीमत्या लावण्यमय्याः पितृदेवः। एष एव च योगिन्या साकं परिभ्रमति।

रमेश—(सानन्दगद्गदम्) यत्सत्यं धुरि किलेदानीं भाग्यवतां वर्तामहे। येनाऽयं महात्मा नः सम्बन्धी संवृत्तः। प्रेयसि, यः किल नरपतिरस्मदीयस्य ग्रामस्य स एव नन्वयं भूसम्पत्तिमान् श्रीयुतः शशिशेखर-महाभागः।

सरला—(सविस्मयम्) कथं नरपतिः शशिशेखरोऽयं महाभागः ?

रमेश—कोऽत्र सन्देहः। सुनिपुणं किल मया निरूप्यायमभिज्ञातः। अहो ! अनुग्राह्याः किल वयं दैवस्य। येनेदानीं नृपात्मजा नो वधूः संवृत्ता।

सरला—प्रभवति सर्वथा मनोरथो धातुः।

रमेशः—अनुयुज्यतां तावदत्रार्थे समधिगत्यावसरं निगूढमेव योगिनी श्रीमत्या।

सरला—यदादिशत्यार्यः।

अथोपगता योगिनीं स्वभावसरला श्रीमती सरला समधिगत्यावसरं दयितसमादिष्टमर्थमप्राक्षीत्। आकर्ण्य चानुयोगमेतस्या न्यवीविदद्यथावशेषमप्यात्मनो वृत्तं योगिनी। यदा किल प्रादुरभूद्राज्ञि प्रत्यवस्थायिनां गरीयान्प्रक्षोभस्तदा भूयाँस एवामीभिः प्राणैर्वियोजिता अस्मदीयराष्ट्रे रक्षापुरुषाः। संभाविताश्चात्र दुर्दैववशादपराधीति नरपालः सार्वभौमेन। ततः प्रभृति च योगीन्द्रवेषप्रच्छन्नः सह सहधर्मिण्या देशाद्देशान्तरं परिभ्रमति। अन्यत्पुनर्विदितमेव नश्चरितं श्रीमत्याः। भद्रे, बहिश्चरमुच्छ्वसितं किल मदीयं भवतीत्यतएव श्राविता रहस्यमिदम्। तत्तथा खल्ववधीयतां यथा नायमर्थः प्रकाशतां विन्देत।

सरला—तन्महाराज्ञी चन्द्रप्रभा खलु भवती।

योगिनी—अथ किम् ?

सरला—(सहर्षगद्गदं पादयोः प्रणिपत्य) क्षम्यतां महाभागे अजानत्या किल मयासि भूयिष्ठमायासिता। नूनं प्रसन्न इदानीं मे भगवान् येनायमेवंविधः स्पृहणीयतमः सम्बन्ध आवयोः संघटितः।

योगिनी तु सरभसमुत्थाप्यैनां गाढं परिषस्वजे। यत्सत्यमगोचरः किलायं वाचां तदानींतनस्तयोः प्रमोदव्यापारः। स्वयमेव तावदयं स्नेहरसपेशलेन मनसा विभाव्यतां सहृदयप्रवरैः।

निवेदितमप्येतद्योगिन्या वृत्तमात्मीयं नासीद्विहाय केवल श्रीरमेश-महाभागं कस्यापि श्रवणयोर्विषयः। ततः पुनः सावशेषमेव महोत्सवेन च वैभवेन च निर्वृत्तो विवाहविधिः शनैः शनैश्च प्रशान्तो महोत्सवसमारम्भो विसर्जिताश्च यथोचितं सम्भाव्य यथाग ' सम्बन्धिनश्च प्राघुणिकाश्च

श्रीमता रमेशमहाभागेन । न किल केनापि महोत्सवेऽस्मिन्भूपतया गृहीतो योगीन्द्रो नापि वा महाराज्ञीति सम्भाविता योगिनी । प्रियपाठकाः, निरवधिः किलेदानीं समुज्जृम्भितः प्रमोदपूरः श्रीमतोर्लावण्यमयीसुधाकरयोः । प्लाविताविवेदानीं निरर्गलं समुच्छलता प्रणयरसेनैतौ निरतिशय सुखं निरविशताम् ।

इति लावण्यमय्यां नवमः परिच्छेदः

उपसंहारः

अथ व्यपगतेषु कतिपयेषु दिवसेषु समवगत्य निरपराधितां प्रशंसित आघोषणपत्रिकया महाराजः शशिशेखरः श्रीमता सार्वभौमेन । प्रतिपादिता च पूर्वमात्मसात्कृता निखिलापि भूसम्पदेतस्य । अवबुध्य चैतत्प्रत्यागतावुपरागविमुक्तसुधाकरविनिर्मलौ श्रीमन्तौ चन्द्रप्रभाशशिशेखरौ नगरमात्मीयम् । ज्यौतिषिकसमादिष्टे च शोभने मुहूर्ते समहोत्सवं मन्दिरमात्मनः प्राविशताम् । तदनु च कियन्तं कालमनुभूय महाराजपदसौख्यं प्रत्यासन्ने वार्धके विना सुकृतातिशयं सुदुर्लभतरं वाराणसीवासमरोचयताम् । प्रतिष्ठमानाभ्यां च त्रिभुवनपावनसलिलया श्रीमत्या सुरसरिता समुद्भासितां विश्वनाथपदपवित्रितां श्रीमतीं वाराणसीं भूयिष्ठ एवात्मनो विभव एकमात्रायै दुहित्रे श्रीमत्यै लावण्यमय्यै प्रादायि। निरमायि च वाराणस्यां विशालतममपरमिव हिमशैलशिखरं श्रीशिवायतनं किमप्येताभ्याम् । तत्रैव च क्षपयितुमुपक्रान्त आयुषः शेषः ।

इतश्च श्रीमान् रमेशमहोदयोऽपि विचिन्त्य सांसारिकभारोद्वहनक्षमं तनयं सफलीकर्तुकामो जीवितमात्मीयमनुगतः श्रीमत्या सरलया वैराग्यमापन्नोऽविमुक्तपुरीं प्रायासीत् । नियुक्तवाँश्चात्मनः पदे प्रौढप्रायं श्रीमन्तं सुधाकरमहाभागम् । सुधाकरोऽपि श्वशुरस्य पितुश्च सम्पदं समासाद्य सुव्यवस्थमेवैनामासेवमानः सर्वोत्तरलावण्यसमुल्लसितया सदानुगतया सहधर्मिण्या श्रीमत्या लावण्मयमय्या समं ताँस्तान् भोगानुपभुञ्जानः सम्पादयँश्च लोकोत्तरैः कर्मभिः दिगन्तसञ्चारिणीं कीर्तिं सुखमुवास । येषाञ्च प्रागासील्लावण्यमय्या आभिजात्ये सन्देहस्तेऽपि विदितपरमार्थाः पर प्रमोदमासादयामासुः अन्तराऽन्तरा च सह भार्यया समुपसृत्य श्वश्रूश्वशुरौ च मातापितरौ च संभावयामास । गृहीताशीश्च तदुपदिष्टमध्वानमनुशीलयामास । सम्भावितश्चायं नानाविधोपाधिप्रदानादिभिः सदाचरितप्रसन्नेन श्रीमता सार्वभौमेन ।

आसँश्चास्य श्रीमत्यां लावण्यमय्यां त्रिचतुराण्यनुरूपाण्यपत्यानि । एवं समुपचिता च सर्वतः श्रीः सुधाकरमहाभागस्येति शिवम् ।

समाप्ता